

GEDEPUTEERDE STATEN VAN DE PROVINCIE GRONINGEN

Millenergy VOF
De heer J. Lapré
Zuiderinslag 4d
3871 MR HOEVELAKEN

Datum : 22 februari 2019
Briefnummer : 2019-015477
Correspondentie : K2948 / GR-L-005849
Behandeld door : Jeroen Bevers / Olaf Slakhorst
Telefoonnummer : 050-3164487
Bijlage : Toelichting bij Besluit Wet natuurbescherming
Onderwerp : Besluit Wnb Windpark Geefsweer
Verzonden : 22 februari 2019

Besluit Wet Natuurbescherming

Naar aanleiding van het verzoek van de heer J. Dooper van Bosch & Van Rijn B.V, namens Millenergy VOF, d.d. 1 mei 2017, aangevuld op 25 juli 2017 en 28 januari 2018,, betreffende het oprichten en in werking hebben van een windturbinepark bestaande uit 14 windturbines, 14 windturbinefundamenten, per windturbine een kraanopstelplaats, inclusief eventueel benodigde hulpconstructies en ontsluiting, geregistreerd onder correspondentienummer GR-L-005849;

Besluiten wij:

I:

Afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht van toepassing te verklaren op voorliggende aanvraag.

II.

gezien het bepaalde in de artikelen 2.7 en 2.8 van de Wet natuurbescherming (Wnb) een vergunning te verlenen op grond van artikel 2.7 van de Wnb aan de aanvrager zijnde:

Millenergy VOF
Zuiderinslag 4d
3871 MR Hoevelaken

voor de activiteit: de oprichting en het gebruik een windturbinepark bestaande uit 14 windturbines, 14 windturbinefundamenten, per windturbine een kraanopstelplaats, inclusief eventueel benodigde hulpconstructies en ontsluiting op de coördinaten¹ zoals hieronder weergegeven;

Windturbine	Coördinaat X	Coördinaat Y
1	258609,6	592415,5
2	258598,3	591937,2
3	258572,4	590942,4
4	258554,4	590387,8

¹ De coördinaten zijn afkomstig uit de omgevingsvergunning voor windpark Geefsweer. Datum: 12 september 2017. OLO-nummer: 2834133

5	258541,9	589830
6	258525,3	589275,2
7	258508,6	588720,8
8	259187,4	591420
9	259173,7	590909,8
10	259158,2	590354,2
11	259144,4	589797,5
12	259126,9	589239,8
13	259112	588682,7
14	259050	588043

III.

Voorts besluiten wij aan Millenergy VOF voornoemd een ontheffing te verlenen van de verbodsbepalingen:

artikel 3.1 lid 1 Wnb: het opzettelijk doden ten aanzien van de beschermde soorten:

Aalscholver	Bergeend	Blauwe reiger	Boerenzwaluw
Bruine Kiekendief	Buizerd	fazant	goudplevier
Graspieper	Grauwe gans	Grote mantelmeeuw	Holenduif
Houtduif	Kerkuil	Kievit	Kleine mantelmeeuw
Wulp	Kokmeeuw	Zwarte kraai	Meerkoet
Merel	Nijlgans	Oeverloper	Postduif
Zilvermeeuw	Scholekster	Smient	Spreeuw
Stormmeeuw	Torenvalk	Visdief	Wilde eend

Artikel 3.5 lid 1 Wnb.: ten aanzien van het opzettelijk doden in hun natuurlijke verspreidingsgebied:

Gewone dwergvleermuis	Ruige dwergvleermuis	Rosse vleermuis
Tweekleurige vleermuis	Laatvlieger	

Verder besluiten wij:

IV.

de bijlagen deel uit te laten maken van dit besluit. Voor zover de aanvraag niet in overeenstemming is met de gestelde voorschriften en beperkingen, zijn de gestelde voorschriften en beperkingen bepalend. Bij strijdigheid tussen de voorschriften en de bijlagen bij dit besluit prevaleren deze als volgt:

1. De voorschriften
2. Bijlage 1 (overwegingen)
3. Bijlage 2
  - de aanvraag van 1 mei 2017, inclusief formulier, aanvraagmodules 1 en 2 en bijlagen waaronder "Windpark Geefsweer. Passende Beoordeling en Soortbeschermingstoets" B. Koolstra en G. Kos, Arcadis, 28 februari 2017
  - aanvulling op de aanvraag van 25 juli 2017 inclusief bijlage ARCADIS e.a., Groningse windparken Cumulatie ecologie (21 juli 2017)

Deze toestemming is tijdelijk en geldt tot 30 november 2047. Voor de geldigheidsduur van dit besluit is aangesloten bij de termijn die in de omgevingsvergunning Millenergy V.O.F. (Windpark Geefsweer) is gesteld.

Wijziging ten opzichte van ontwerpbesluit

Ten opzichte van het ontwerpbesluit is het voorschrift mbt stilstand voor vleermuizen gewijzigd. Wij verwijzen naar III.2 vanaf kopje Nieuwe informatie voor verder toelichting.

Aan deze toestemming worden de navolgende voorschriften en beperkingen verbonden.

Wij verwijzen u naar de bijlage Overwegingen bij Besluit voor nadere motivering.

Beroep

Tijdens de periode van terinzagelegging kunnen belanghebbenden beroep aantekenen tegen dit besluit. Op dit besluit is afdeling 2 van hoofdstuk 1 van de Crisis- en herstelwet van toepassing. Dit betekent dat de belanghebbende in het beroepschrift moet aangeven wat zijn beroepsgronden zijn. Het beroep wordt niet-ontvankelijk verklaard, indien binnen de beroepstermijn geen gronden zijn ingediend. Het is niet toegestaan buiten de beroepstermijn nog (aanvullende) beroepsgronden aan te voeren.

Uw beroep kunt u sturen aan de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State, Postbus 20019 2500 EA Den Haag.

Meer informatie

Wij vertrouwen er op dat voldoende duidelijk is welke voorwaarden aan dit besluit verbonden zijn. Heeft u nog vragen, dan kunt u bellen naar telefoonnummer 050 - 316 49 11. U wordt dan doorverbonden met een medewerker die uw vragen zal beantwoorden. Bij correspondentie over deze brief verzoeken wij u het correspondentienummer te vermelden.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Groningen:

namens dezen:

A.J. Hoogerwerf

Hoofd van de afdeling Landelijk Gebied en Water

Deze brief is elektronisch aangemaakt en daarom niet ondertekend.

Voorschriften

Aan dit besluit zijn de volgende voorschriften verbonden:

Algemene voorschriften

1. Toestemming wordt verleend voor het oprichten en in werking hebben van een windturbinepark met 14 windturbines op de in het besluit onder II genoemde coördinaten en voor de daar bepaalde periode, met volgende kenmerken en afmetingen van de windturbines:

Omschrijving	Specificatie
Ashoogte (tov maaiveld)	(minimum) 120 -145 meter (maximum)
Rotordiameter	(minimum) 120 -145 meter (maximum)
Tiphoogte (ashoogte + halve rotordiameter; tov maaiveld)	(minimum) 180 - 217,5 meter (maximum)

2. Toestemming wordt verleend voor de navolgende werkzaamheden:
  - Bouw 14 windturbines;
  - Bouw 14 windturbinefundamenten;
  - Per windturbine een kraanopstelplaats, inclusief eventueel benodigde hulpconstructies en ontsluiting
  - inbedrijfname en in gebruik hebben van de windturbines
3. Dit besluit is enkel van toepassing op de in het besluit genoemde soorten vogels en vleermuizen en de beschreven verboden handelingen.
4. Dit besluit geldt alleen voor de werkzaamheden die conform de aanvraag worden uitgevoerd, voor zover in dit besluit zelf niet anders is aangegeven.
5. De vergunning/ontheffinghouder dient onverwijld contact op te nemen met Provincie Groningen indien bij het uitvoeren van de werkzaamheden van het project andere beschermde soorten dan de genoemde worden aangetroffen of andere handelingen als bedoeld in voorschrift 1 noodzakelijk zijn.
6. Mocht tijdens de realisatiefase sprake zijn van overtreding ten aanzien van beschermde soorten, dient daar aanvullend ontheffing voor te worden aangevraagd, aangezien dit besluit met betrekking tot soortbescherming enkel toeziet op de exploitatiefase.
7. Deze vergunning kan uitsluitend gebruikt worden door (medewerkers van) de vergunning/ontheffinghouder of haar rechtsopvolgers of in opdracht van de vergunninghouder handelende (rechts-)personen. De vergunninghouder of haar rechtsopvolgers blijven daarbij verantwoordelijk en aansprakelijk voor de juiste naleving van deze ontheffing.
8. Tijdens de uitvoering van de werkzaamheden dient een afschrift van dit besluit en de bijbehorende documenten op de locatie van de werkzaamheden aanwezig te zijn en op verzoek te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.
9. De vergunninghouder dient, zodra de datum waarop de werkzaamheden zullen aanvangen bekend is, deze datum schriftelijk, telefonisch of per e-mail, uiterlijk een week voorafgaand aan de werkzaamheden, door te geven aan Provincie Groningen.
10. De werkzaamheden gericht op de realisatie van de windturbines, zoals deze zijn omschreven in de aanvraag en bijgevoegde documenten, dienen uiterlijk vier jaar na het onherroepelijk worden van het onderhavige besluit te zijn afgerond.
11. Indien blijkt dat de in voorschrift 10 gestelde termijn met betrekking tot de realisatie van de windturbines niet voldoende is om de werkzaamheden waarop de vergunning betrekking heeft uit te voeren, dient u, ten minste vier maanden voor het verstrijken van deze termijn een aanvraag indienen. Dit voorkomt onnodige vertraging van het project.
12. Indien vergunning- /ontheffinghouder voornemens is activiteiten c.q. werkzaamheden in afwijking van dit besluit te laten plaatsvinden, dan dient dit terstond schriftelijk te worden gemeld aan Gedeputeerde Staten Groningen. Voor veranderingen die van enige betekenis kunnen zijn met betrekking tot de toepasselijke wetgeving dan wel vervanging dan wel aanpassing van de windturbines dan wel locatie van de windturbines waarvoor dit besluit is genomen, dient opnieuw een aanvraag voor een Wnb-besluit te worden ingediend.

13. Dit besluit heeft geen betrekking op het mogen verwijderen c.q. slopen van de windturbines.
14. Het is niet toegestaan om de windturbines te voorzien van verlichting, tenzij dit door een besluit van een bestuursorgaan verplicht wordt gesteld;

Specifieke voorschriften Soortbescherming

15. Alle mitigerende maatregelen dienen te worden uitgevoerd onder begeleiding van een deskundige² op het gebied van de soorten waarvoor ontheffing is verleend.
16. Bovenstaande mitigerende maatregelen dienen in een ecologisch werkprotocol te worden opgenomen. Dit ecologisch werkprotocol dient op de locatie aanwezig te zijn en dient onder betrokken werknemers, met name ook de uitvoerenden op de bouw- of projectlocatie, bekend te zijn. Werkzaamheden dienen conform dit protocol te worden uitgevoerd.
17. De werkzaamheden en bovengenoemde voorschriften dienen te worden uitgevoerd onder begeleiding van een deskundige op het gebied van de soorten waarvoor ontheffing is verleend.

Stilstandvoorziening

18. Bij de turbines dienen in nachten (tussen zonsondergang en zonsopkomst), het aantal rotaties per minuut per windturbine tot minder dan 1 terug te worden gebracht ter reductie van het aantal aanvaringsslachtoffers onder vleermuizen in de periode van 1 april tot 15 oktober.
19. Stilstand ten behoeve van vleermuizen dient te worden uitgevoerd:
  - tussen zonsondergang en zonsopkomst;
  - indien de temperatuur hoger is dan 11 graden Celsius;
  - indien er geen sprake is van neerslag;
  - indien de op hoogte gemeten windsnelheden lager of gelijk zijn aan 6 m/s.

Monitoringsvoorschriften

20. Het aantal aanvaringsslachtoffers per jaar dient te worden gemonitord onder de turbines ten noorden van de N362. De vergunninghouder dient monitoring van door deze windturbines veroorzaakte slachtoffers uit te voeren na ingebruikname van het windpark, op basis van een door Gedeputeerde Staten vooraf goed te keuren monitoringsplan. Daarnaast dient het voorkomen van vleermuizen in het gehele windturbinepark gemonitord te worden. Een voorstel voor dit monitoringsplan dient binnen uiterlijk drie maanden voor het operationeel worden van de windturbines ten noorden van de N362 te worden ingediend bij Gedeputeerde Staten. Bij het opstellen van dit plan dient in ieder geval rekening te worden gehouden met de navolgende eisen:
  - a. Specificatie en onderbouwing zoekintensiteit slachtoffers vogels;
  - b. de periode waarin monitoring dient plaats te vinden: Vogels jaarrond; vleermuizen tussen 1 april en 15 oktober;
  - c. de monitoring dient zodanig vormgegeven te worden dat de monitoringsresultaten kunnen worden benut om de effectiviteit van de stilstand voorziening voor vleermuizen te bepalen.
21. In de monitoringrapportage dient in ieder geval vermeld te worden:
  - d. Verwacht aantal slachtoffers per soort onder vogels en vleermuizen;
  - e. werkelijk aantal slachtoffers per soort onder vogels;
  - f. een beoordeling van het aantal slachtoffers in het licht van de voor de soort geldende instandhoudingsdoelstelling;
  - g. verantwoording over het uitvoeren van de stilstand verplichting zoals benoemd in dit besluit;
  - h. conclusie naar aanleiding van de onderzoeksresultaten;
  - i. eventueel voorgestelde aanvullende maatregelen indien sprake is van onverwachte/ongewenste hoge aantallen slachtoffers van specifieke soorten ten opzichte van het verwachte aantal slachtoffers, zoals in de bij de aanvraag gevoegde onderzoeken omschreven.

---

² Provincie Groningen verstaat onder een deskundige een persoon die voor de situatie en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. De ervaring en kennis dient te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; en/of
- op MBO niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Flora- en faunawet, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of
- als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals bijvoorbeeld een bureau welke is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdiervereniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied) en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

22. Jaarlijks dient een tussenrapportage over deze monitoring te worden overgelegd voor 1 maart van het jaar, volgend op het jaar waarop het verslag betrekking heeft, ter kennis te wordt gebracht van Gedeputeerde Staten.
23. De monitoring kan, nadat tenminste vijf jaren is gemonitord na verlening van dit besluit en indien de monitoringsresultaten duidelijk een stabiel beeld laten zien dat niet in negatieve zin afwijkt van de prognose als neergelegd in de Passende Beoordeling met betrekking tot de aantallen vogel en vleermuislachtoffers, op verzoek van de vergunning- /ontheffinghouder worden ingetrokken.
24. Indien uit onderzoek blijkt dat in het windturbinepark in een bepaalde periode en/of rond specifieke windturbines wezenlijk minder vleermuizen voorkomen dan waarvan in dit besluit van is uitgegaan, dan kan de vergunning- /ontheffinghouder een gemotiveerd verzoek indienen om de wijze waarop de stilstand voorziening in dit besluit is vormgegeven te doen aanpassen.

Overige voorschriften

25. De vergunning- /ontheffinghouder is redelijkerwijs verplicht alle door Gedeputeerde Staten te geven aanwijzingen onverwijld op te volgen.
26. Van opgetreden incidenten, waaronder verstaan worden alle gebeurtenissen waarbij onbedoeld schadelijke stoffen vrijkomen, dan wel waardoor anderszins schade aan het betrokken beschermde gebied kan worden toegebracht, dient onverwijld schriftelijk melding te worden gedaan aan Gedeputeerde Staten, onder overlegging van alle relevante gegevens.
27. Aanspreekpunt in het kader van dit besluit en de daaruit voortvloeiende voorschriften is het Loket Vergunningen, loketvergunningen@provinciegroningen.nl. U kunt ook contact opnemen met Afdeling Landelijk Gebied en Water van de Provincie Groningen, Postbus 610, 9700AP, Groningen.

Overwegingen bij Besluit ten aanzien van Gebiedsbescherming

1. Projectvoornemen en omschrijving initiatief

Aangevraagd wordt de bouw en het gebruik van een windturbinepark bestaande uit 14 windturbines, inclusief fundamenteën, met aanleg en gebruik van een kraanopstelplaats per turbine en de aanleg en inrichting van eventueel benodigde hulpconstructies en ontsluiting.

Met betrekking tot de op te richten windturbines geldt voorts dat de ashoogte zal liggen tussen de 120 en 145 meter en dat de rotordiameter tussen de 120 en 145 meter zal bedragen.

Het plangebied waar het windpark zal worden opgericht is gelegen in de gemeente Delfzijl, ten zuidwesten van de bebouwde kom van Delfzijl en ten zuiden van het industrie- en havengebied van Oosterhorn. Het plangebied wordt aan de oostzijde begrensd door de N991 en aan de westzijde door de Geefswesterweg. Het huidige gebruik van het plangebied is overwegend agrarisch. In het midden van het plangebied liggen gronden die worden gebruikt door een schietvereniging en een crossvereniging.

Het voornemen ziet op zowel de bouw van het windpark, als de exploitatie. Onder de bouw van het windpark wordt naast de realisatie van de windturbines zelf ook alle bijbehorende voorzieningen verstaan, zoals aanpassing van bestaande wegen, aanleg van nieuwe ontsluitingswegen ten behoeve van het windpark, aanvoer van bouwmaterialen, realisatie van kraanopstelplaatsen en de installatie van de kabels. Een windpark heeft na oplevering een technische levensduur van minimaal 20-25 jaar welke door onderhoud en vervanging is te verlengen. Gedurende de exploitatiefase zijn de activiteiten, naast het in bedrijf zijn van de windturbines, beperkt tot het periodiek verrichten van inspecties en onderhoud. Het windpark wordt na de exploitatiefase verwijderd.

De op te richten windturbines zijn gelokaliseerd in de nabijheid van Natura 2000-gebied Waddenzee en hebben in potentie een negatief effect op de natuurlijke kenmerken en instandhoudingsdoelstellingen van de Waddenzee. Op grond van artikel 2.7 lid 2 Wnb kan vergunning worden verleend voor activiteiten die negatieve effecten kunnen hebben. De aanvraag betreft een nieuwe activiteit. De aanvraag voor de operationele fase is voor onbepaalde tijd.

2.A. Wettelijk kader

Ingevolge artikel 2,7, tweede lid Wnb is voor een project of een andere handeling met (mogelijke) verslechterende of significant verstorende effecten op de instandhoudingsdoelstellingen van kwalificerende habitats en soorten van een Natura 2000-gebied een vergunning (hierna: natuurvergunning) benodigd.³ De vergunningplicht is ook van toepassing op projecten en andere handelingen met (mogelijke) verslechterende of significant verstorende effecten op een buitenlands Natura 2000-gebied.⁴ Het maakt evenmin uit of het project of andere handeling binnen of (net) buiten een Natura 2000-gebied wordt verricht. De bevoegdheid voor het verlenen van de natuurvergunning berust in beginsel bij Gedeputeerde Staten van de provincie waar het project of de andere handeling wordt gerealiseerd, of verricht.⁵

Voor 'projecten of andere handelingen' met mogelijke verslechterende of significant verstorende effecten op de kwalificerende natuurwaarden van een Natura 2000-gebied is een natuurvergunning nodig. Of een project mogelijk verslechterende of significant verstorende effecten heeft op een Natura 2000-gebied moet worden vastgesteld met behulp van de natuurtoets.⁶ Per geval moet worden vastgesteld of een project of andere handeling effecten heeft voor een Natura 2000-gebied, en waar deze effecten uit bestaan. Het is niet toegestaan om bepaalde activiteiten of een categorie van activiteiten generiek uit te sluiten van de natuurtoets.⁷ De natuurtoets bestaat in beginsel uit twee onderdelen: een voortoets en (eventueel) een Passende Beoordeling.⁸ Indien mogelijkerwijs sprake is van significant verstorende effecten moet een volledige natuurtoets (Passende Beoordeling) worden uitgevoerd.⁹ Op deze hoofdregel bestaan ook uitzonderingen. Bijvoorbeeld als een plan of project al eerder passend is beoordeeld.¹⁰ In het kader van de Passende Beoordeling moet worden vastgesteld of een project (mogelijkerwijs) significant verstorende

³ Art. 2.7, lid 2 Wnb en *Kamerstukken II*, 2011/12, 33348, 3, p. 116.

⁴ Art. 1.1, lid 2 Wnb.

⁵ Art. 2.7, lid 2 jo. Art. 1.3, lid 1 Wnb.

⁶ Art. 2.8 Wnb. Onder de Nbw 1998 werd de term habitattoets gebruikt.

⁷ HvJ EU 4 maart 2010, zaak C-241/08, *M&R* 2010, 51 (*Commissie/Frankrijk*) en HvJ EU 10 januari 2006, zaak C-98/03, *Jur.* I-53 (*Commissie/Duitsland*).

⁸ European Commission, *European Commission Environmental DG, Assessments of plans and projects significantly affecting Natura 2000 sites. Methodological guidance on the provisions of Article 6(3) and (4) of the Habitats Directive 92/43/EEC*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities november 2001, p. 17-25 en 25-32.

⁹ Art. 2.8, lid 1 Wnb.

¹⁰ Art. 2.8, lid 2 Wnb. Deze regel vormt de codificatie van HvJ EU 14 januari 2010, C-226/08, *M&R* 2010, 40, *JM* 2010/36 (*Stadt Papenburg*).

effecten heeft op de kwalificerende natuurwaarden in een Natura 2000-gebied. Daarbij mogen mitigerende maatregelen wél en compenserende maatregelen niet worden meegewogen.¹¹

2.B Procedure

Dit besluit is voorbereid onder toepassing van afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht. Het ontwerpbesluit is ter inzage gelegd van 26 maart 2018 tot en met 7 mei 2018. Tijdens deze termijn zijn geen zienswijzen ontvangen.

3. Aanwijzingsbesluiten Natura 2000

Waddenzee

De Wet natuurbescherming regelt onder andere de aanwijzing van natuurgebieden. Natura 2000-gebieden worden aangewezen middels een aanwijzingsbesluit van de Minister van EZ. De inhoud van de aanwijzingsbesluiten is voor Natura 2000-gebieden van groot belang, omdat het onder meer het referentiekader biedt voor het beheerplan, de beoordeling van projecten en de vergunningverlening. Op 25 februari 2009 heeft de Minister van EZ zeven gebieden (Waddenzee, Duinen en Lage land Texel, Duinen Vlieland, Duinen Terschelling, Duinen Ameland, Duinen Schiermonnikoog en Noordzeekustzone) aangewezen als Natura 2000-gebied. De instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebied Waddenzee staan in het Aanwijzingsbesluit.¹² Het gebied kwalificeert zowel voor aanwijzing onder de Habitatrichtlijn als Vogelrichtlijn en het Aanwijzingsbesluit bevat derhalve zowel instandhoudingsdoelen voor habitats, habitatrichtlijnsoorten, en vogels, zowel broed- als niet broedvogels.

Het Natura 2000-gebied Waddenzee (Aanwijzingsbesluit 2009, min. LNV) omvat alle buitendijkse delen, inclusief de kwelders langs de vastelandskust en op de eilanden. Het is een internationaal belangrijk natuurgebied, omdat het functioneert als:

- foerageer- en rustgebied voor grote aantallen trekvogels;
- broed- en leefgebied van diverse vogelsoorten;

Het gebied is van zeer groot belang als broedgebied voor kustgebonden waadvogels (Iepelaar), eenden, meeuwen, sterns (grote stern, visdief, noordse stern en dwergstern) en steltlopers (kluut, scholekster, bontbekplevier, strandplevier en tureluur). Dit zijn allemaal broedvogels van embryonale duinen, duinmieren, hoge zandplaten met schelpen en hogere delen van de kwelder;

- opgroei- en trekgebied voor vissoorten uit de Noordzee;
- leefgebied voor zeehonden, het gebied is essentieel als rustgebied en voor het werpen en zogen van jongen.

Eems Dollard

Voor het Nederlandse Habitatrichtlijngebied Eems-Dollard is in mei 2017 een wijzigingsbesluit gepubliceerd.¹³ Dit wijzigingsbesluit beoogt het Habitatrichtlijngebied met de Eems-Dollard uit te breiden, in dit deelgebied de begrenzing van het Habitatrichtlijngebied en die van het Vogelrichtlijngebied gelijk te trekken en de instandhoudingsdoelstellingen aan te vullen. Dit laatste betreft de toevoeging van het habitattype estuaria (H1130), gericht op behoud van de omvang en verbetering van de kwaliteit. Daarnaast is de Eems-Dollard van belang voor fint, rivierprik, zeeprik en de gewone zeehond en komen er diverse broedvogels en niet-broedvogels in het gebied voor.

In het Eems-estuarium liggen verschillende Duitse Natura 2000-gebieden. Op voorhand kan niet worden uitgesloten dat er ook effecten kunnen optreden in deze gebieden. Daarom worden ook deze gebieden in de beoordeling betrokken.

Op enkele kilometers ten oosten van het plangebied liggen de Duitse natuurgebieden Hund und Paapsand, Nationalpark Niedersächsischen Wattenmeer en Unterems und Außenems. Op deze gebieden is de Flora-Fauna Habitat-Richtlijn van toepassing. Daarnaast ligt verder en noordoosten van het plangebied het Vogelschutzgebied Niedersächsisches Wattenmeer und angrenzendes Küstenmeer dat nabij het plangebied overlapt met het FFH-gebied Nationalpark Niedersächsischen Wattenmeer. Op dit gebied is de Vogelschutzrichtlijn van toepassing.

Ten opzichte van de aangewezen natuurwaarden van het Nederlandse Natura 2000-gebied Waddenzee, levert dit alleen de relevante extra doelsoort meervleermuis op voor het Natura 2000-gebied Unterems und Außenems.

¹¹ ABRvS 7 mei 2008, ECLI:NL:RVS:2008:BD1090, Gst 2008, 97, JM 2008/75 (Zuiderklip).

¹² http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/documenten/gebieden/001/n2k_001_db_hvn_waddenzee.pdf

¹³ Staatscourant 2017, 3 mei, nr. 22819

Voor de Duitse Natura 2000-gebieden vormt artikel 6 van de Habitatrichtlijn het toetsingskader. Artikel 6, derde lid, van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PbEG L 206, hierna: de Habitatrichtlijn) bepaalt, voor zover van belang, dat voor elk plan of project dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied, maar significante gevolgen kan hebben voor zo'n gebied, een Passende Beoordeling wordt gemaakt van de gevolgen voor het gebied en dat door de bevoegde nationale instanties slechts toestemming voor dat plan of project wordt verleend nadat zij de zekerheid hebben verkregen dat het de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet zal aantasten.¹⁴

4. Beheerplan

De Wnb bepaalt in artikel 2.3 dat voor Natura 2000-gebieden het opstellen van een beheerplan verplicht is. Een beheerplan beschrijft wat er nodig is om de duurzame staat van instandhouding van natuurwaarden te behouden of te ontwikkelen en aan de instandhoudingsdoelen te voldoen. Het beheerplan moet een belangrijke bijdrage leveren aan het streven om de natuur te behouden in de Natura 2000-gebieden (Ministerie van EZ; handreiking beheerplan Natura 2000-gebieden; september 2005). Het beheerplan N2000 Waddenzee 2016-2022 is vastgesteld bij besluit van 13 december 2016.¹⁵ Op grond van het overgangsrecht, als vastgelegd in artikel 9.2 lid 1 Wnb, gelden beheerplannen als bedoeld in artikel 19a, eerste lid of 19b, eerste lid van de Natuurbeschermingswet 1998 voor het tijdvak waarvoor zij zijn vastgesteld als beheerplannen als bedoeld in artikel 2.3, eerste lid van de Wnb.

In het beheerplan Waddenzee is het project oprichten en in werking hebben van veertien (14) windturbines in windpark Geefsweer niet opgenomen als project dat is beschreven en wordt gerealiseerd overeenkomstig een beheerplan als bedoeld in artikel 2.3 Wnb.

5. Project, geen andere handeling

Voor het beoordelen van een aanvraag voor 'handelingen' geldt een ander toetsingskader binnen de Wnb dan voor 'projecten' en 'plannen'. Voor de vraag welk toetsingskader toepasselijk is moet dus bepaald worden of sprake is van een plan, een project of een andere handeling. Met het begrip 'project' wil de wetgever aansluiten bij de reikwijdte van art. 6, derde lid Habitatrichtlijn. Het begrip moet dus overeenkomstig het Europese recht worden uitgelegd.

Het Hof van Justitie EU heeft in het arrest Stadt Papenburg bij de interpretatie van het begrip 'project' gerefereerd aan de M.e.r.-richtlijn. In art. 1, tweede lid M.e.r.-richtlijn is het begrip 'project' gedefinieerd als: '- de uitvoering van bouwwerken of de totstandbrenging van andere installaties of werken, - andere ingrepen in natuurlijk milieu of landschap, inclusief de ingrepen voor de ontginning van bodemschatten.'

In arresten over de M.e.r.-richtlijn heeft het Europese Hof voor de uitleg van het begrip 'project' (in de mer-richtlijn) een koppeling gelegd met een fysieke ingreep. Zo oordeelde het Hof dat er sprake is van een project voor zover er sprake is van een materieel werk, van een activiteit die ter plaatse een reële fysieke veranderingen meebrengt, van werken of ingrepen die de materiële toestand van de plaats veranderen.¹⁶ De aangevraagde activiteit leidt tot een fysieke ingreep in het natuurlijk milieu en kwalificeert derhalve als 'project'.¹⁷

6. Mogelijk significante gevolgen, Passende Beoordeling

Art. 2.7 en 2.8 Wnb voorzien in een plicht tot het maken van een Passende Beoordeling voor alle plannen, projecten en andere handelingen waarvan op voorhand niet geheel kan worden uitgesloten dat zij een nadelige invloed op het Natura 2000-gebied kunnen hebben. De beoordeling of van mogelijk significante gevolgen sprake is gerelateerd aan de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Wanneer een plan of project weliswaar gevolgen heeft voor een Natura 2000-gebied, maar de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar brengt, kan het niet worden beschouwd als een plan of project dat significante gevolgen heeft voor het gebied. Omgekeerd moet een plan of project dat de instandhoudingsdoelstellingen van een gebied in gevaar dreigt te brengen, noodzakelijkerwijs worden beschouwd als een plan of project dat significante gevolgen kan hebben voor dat gebied.

Bij de aanvraag op 1 mei 2017 is een Passende Beoordeling gevoegd, "Windpark Geefsweer, Passende beoordeling en soortenbeschermingstoets", ARCADIS, 28 februari 2017. Bij de aanvulling van 25 juli 2017 is het rapport "Groningse windparken Cumulatie ecologie" ARCADIS e.a., 21 juli 2017 gevoegd. Op

¹⁴ Zie: ABRvS van 16 april 2014, nr. 201304768/1/R2.

¹⁵ Stort 2016, nr. 66721

¹⁶ Zie bijvoorbeeld: HvJ EU 17 maart 2011, C-275/09, ro. 20, 24 en 38

¹⁷ ABRvS van 17 september 2014, ECLI:NL:RVS:2014:3380

25 januari 2018 is een herziene versie van de Passende Beoordeling toegezonden, "Windpark Geefsweer, Passende beoordeling en soortenbeschermingstoets", ARCADIS e.a. 24 januari 2018.

Het onderhavige initiatief is derhalve passend beoordeeld zoals voorgeschreven in artikel 2.7 derde lid 3 en onder a jo. artikel 2.8 eerste lid Wnb.

7. Bevoegdheid tot vergunningverlening

Art. 1.3 Wnb regelt dat in beginsel Gedeputeerde Staten bevoegd zijn. Anders dan voorheen onder het regime van de Natuurbeschermingswet 1998 is het College van Gedeputeerde Staten van de provincie bevoegd gezag waar het project of de handeling wordt verricht. Dat geldt ook als de gevolgen van het project of de handeling zich voordoen in een Natura 2000-gebied dat (deels) in een andere provincie is gelegen. Art. 1.3, derde lid Wnb bepaalt dat in een dergelijk geval door gedeputeerde staten van de provincie waarin het project of de handeling wordt verricht niet wordt beslist dan in overeenstemming met gedeputeerde staten van de andere provincie.

Ingevolge art. 1.3, vijfde lid Wnb jo. art. 1.3 Besluit natuurbescherming (Bnb) is de minister van EZ in plaats van Gedeputeerde Staten voor een reeks van categorieën handelingen bevoegd om te beslissen over de ingevolge art. 2.7, tweede lid Wnb noodzakelijke vergunning. Daarbij gaat het om gevallen waarin, bijvoorbeeld, zwaarwegende nationale belangen in het geding zijn.

Nu het project in de provincie Groningen wordt gerealiseerd en geen sprake is van de uitzondering als bedoeld in artikel 1.3, vijfde lid, Wnb, is Gedeputeerde Staten van Groningen bevoegd gezag.

8. Vergunningplicht en procedure

De windturbines zullen worden opgericht buiten het als N2000 aangewezen gebied Waddenzee. Het plangebied ligt zelf niet in een Natura 2000-gebied. Er is dus met zekerheid geen sprake van verlies van areaal van de beschermde habitattypen door ruimtebeslag.

Het tweede lid van art. 2.7 Wnb bevat een vergunningvereiste voor projecten en andere handelingen die, gelet op de instandhoudingsdoelstellingen voor een Natura 2000-gebied, de kwaliteit van de aangewezen habitats zou kunnen verslechteren of een significant verstorend effect zou kunnen hebben voor de soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

In de Passende Beoordeling is voldoende inzichtelijk gemaakt op welke gebieden en welke instandhoudingsdoelstellingen zich mogelijk een effect op te beschermen natuurwaarden zou kunnen voordoen ten gevolge van zogenaamde 'externe werking'.

Op 1 mei 2017 is een aanvraag ingediend voor toestemming in de zin van de Wet natuurbescherming. De aanvraag ziet zowel op het verkrijgen van toestemming als bedoeld in het hoofdstuk 2, Natura 2000-gebieden van de Wnb als op het verkrijgen van toestemming als bedoeld in hoofdstuk 3, Soorten, van de Wnb. De aanvraag is aangevuld op 25 juli 2017 en 28 januari 2018.

Artikel 5.3 Wnb bepaalt dat aan een vergunning, vrijstelling of ontheffing voorschriften kunnen worden verbonden of dat deze besluiten onder beperkingen kunnen worden verleend. Eveneens is bepaald dat een geldigheidsduur aan deze besluiten kan worden verbonden.

In het navolgende wordt beoordeeld of met zekerheid kan worden geconcludeerd dat het project de natuurlijke kenmerken van Natura-2000 gebieden niet zal aantasten.

9. Mogelijke effecten op relevante natuurwaarden N2000-gebieden en de beoordeling van effecten

Het plangebied en de directe omgeving daarvan is vooral van belang voor vogels. Habitatrichtlijnsoorten waarvoor het gebied kwalificeert komen op afstand van het plangebied voor. Habitattypes zullen niet worden vernietigd of geraakt door de ontwikkeling gezien de afstand van het plangebied tot N2000 gebieden. Bovendien is het plangebied zo gelegen dat tussen het natuurgebied en het projectgebied bijna overal (industriële) bebouwing is gelegen. Hierdoor kan een negatief effect op habitatrichtlijnsoorten als rivierprik, zeeprik, fint, zeehond, grijze zeehond en bruinvis op voorhand worden uitgesloten.

In de Passende Beoordeling (p. 20/21) is aangegeven dat de navolgende effecten in de ecologische toetsing zijn betrokken:

Aanlegfase:

- Sterfte, reikwijdte is beperkt tot de aanwezige soorten die niet vluchten.
- Ruimtebeslag, reikwijdte beperkt zich tot het werkgebied.

- Verstoring: afhankelijk van aanwezige soorten in het plangebied en omgeving.
- Vermesting en verzuring (alleen voor Natura 2000-gebieden), de afstand waarover het effect optreedt is beperkt.

Gebruiksfase:

- Aanvaringslachtoffers, afhankelijk van voor welke soorten de 1%-mortaliteitsnorm wordt overschreden.
- Verstoring:
  - Voor vogels:
    - broedvogels: 100 meter.
    - foeragerende en rustende vogels: 450 meter.
  - Voor overige soorten: afhankelijk van aanwezige soorten in het plangebied en omgeving.
- Barrièrewerking, geen reikwijdte, effect afhankelijk van soorten die passeren

10. Nadere beoordeling van effecten op relevante natuurwaarden N2000-gebieden

Het plangebied is niet gelegen binnen de begrenzing van Natura 2000-gebieden. Dit betekent dat het plangebied alleen mogelijk een functie heeft voor populaties van soorten die mobiel genoeg zijn om gebruik te maken van de omgeving van het plangebied. Dit betekent dat het plangebied alleen een mogelijke functie heeft voor vogels uit Natura 2000-gebieden (p. 23 Passende beoordeling).

In de Passende Beoordeling (p. 24) wordt gesteld dat uit het onderzoek van Klop et al. 2014 en Brenninkmeijer & Klop, 2016a blijkt dat alleen vogels uit het Natura 2000-gebied Waddenzee te verwachten zijn in het plangebied. Niet alle kwalificerende soorten komen voor, maar slechts een beperkt aantal. Dit heeft vermoedelijk te maken met de afstand tot de Waddenzee. De afstand is dusdanig groot, dat de functie als Hoogwatervluchtplaats zeer beperkt is. In het plangebied zijn meer soorten te verwachten die in hun voorkomen niet beperkt zijn tot het getijdengebied en van het plangebied gebruik maken als foerageer- en rustgebied. De functie is voor een deel van het plangebied beperkt door de aanwezigheid van schietvereniging en crossvereniging. Vogels kunnen gebruik maken van het gebied als hoogwaterluchtplaats, foerageergebied, of rustgebied.

De volgende soorten zijn, volgens de Passende Beoordeling (p. 24), in dat geval relevant:

- Bruine kiekendief: het gaat hier niet om broedende vogels uit het Natura 2000-gebied die in de omgeving foerageren. Het gaat hier vermoedelijk om trekvogels die niet tot de populatie van de Waddenzee behoren. Deze conclusie wordt getrokken omdat aanvaringslachtoffers vrijwel uitsluitend in de trekperiode vallen (Brenninkmeijer & Klop, 2016a).
- Grauwe gans: dit is een grasetende watervogel die zich niet beperkt tot de Waddenzee. Ganzen maken vooral gebruik van agrarische graslanden om te foerageren.
- Goudplevier: de goudplevier is een steltloper die ook veel voorkomt in agrarische gebieden en niet exclusief gebonden is aan het getijdengebied.
- Kleine mantelmeeuw: De kleine mantelmeeuw is een soort die vermoedelijk vooral veel rond de haven voorkomt en langs het plangebied vliegt. Het plangebied heeft geen duidelijke functie voor deze soort, maar de kleine mantelmeeuw is wel aanwezig, vergelijkbaar met de visdief.
- Krakeend: deze eend komt veel voor in water, maar is ook veel in landbouwgebieden te vinden. De binnendijkse gebieden maken deel uit van het leefgebied.
- Visdief: Visdieven die in de haven broeden passeren meerdere windmolens bij de vlucht naar de foerageergebieden op open zee. In dit verband is het van belang dat de verwachting is dat vanwege de realisatie van nieuwe broedeilanden op afstand van de turbineparken de aantallen visdiefjes in het binnenland af zullen nemen (Brenninkmeijer & Klop, 2016a).
- Wulp: deze soort is evenals de goudplevier een steltloper die zich niet beperkt tot het getijdengebied.
- Wilde eend: De wilde eend is een algemene soort die vrijwel overal voorkomt en gebruik maakt van veel verschillende biotopen. Opvallend is dat de soort vooral voorkomt in de periode eind maart-begin juni. Dit zijn broedvogels en kwalificeren derhalve niet voor het Natura 2000-gebied Waddenzee (Brenninkmeijer & Klop, 2016a).

B.1. Aanlegfase

De aanleg van turbines gaat gepaard met verstoring en emissie van stikstofhoudende stoffen. Hoewel er sprake is van ruimtebeslag, is tijdens de aanleg verstoring een meer bepalend effect: niet alleen het werkgebied, maar ook de omgeving zal gemeden worden als gevolg van werkzaamheden. Van sterfte is geen sprake: kwalificerende vogelsoorten ontvluchten het plangebied bij aanvang van werkzaamheden Passende Beoordeling (p. 25).

Verstoring en ruimtebeslag

Tijdens de aanleg is het gebied door verschillende vormen van verstoring niet geschikt als leefgebied voor kwalificerende soorten van het Natura 2000-gebied Waddenzee. Het gaat hier om grauwe gans, goudplevier, krakeend en wulp. Voor de duur van de werkzaamheden is het plangebied niet geschikt als leefgebied. In de huidige situatie is de functie mogelijk al beperkt door de aanwezigheid van schietvereniging en crossvereniging. In de omgeving zijn echter voldoende alternatieven voor handen om uit te wijken. Effecten op de populatie van het Natura 2000-gebied Waddenzee zijn uitgesloten Passende Beoordeling (p. 25).

Voor de bruine kiekendief en wilde eend geldt dat aanwezige vogels geen deel uitmaken van de populaties van het Natura 2000-gebied Waddenzee. Effecten op de instandhoudingsdoelstellingen zijn dan ook uitgesloten, aldus de Passende Beoordeling (p. 25).

De kleine mantelmeeuw en visdief zijn soorten die vooral in de haven voorkomen en over het plangebied vliegen. De aanleg van het broedeiland beperkt in ieder geval de aanwezigheid van de visdief in het plangebied. Voor beide soorten geldt dat het plangebied bij verstoring wordt gemeden, maar van effecten is geen sprake volgens de Passende Beoordeling (p. 25).

Stikstofdepositie

Tijdens de werkzaamheden is er sprake van stikstofdepositie door het materieel. Een toename van de stikstofdepositie op stikstofgevoelige vegetaties leidt tot verzuring en vermesting waardoor uiteindelijk de vegetatie verdwijnt. De meest dichtbij gelegen stikstofgevoelige habitattypen liggen in het Natura 2000-gebied Wadden. Het gaat hier om Zilte pionierbegroeiingen (zeekraal, H3110A), Slijkgrasvelden (H1320) en Schorren en zilte graslanden (buitendijks, H1330A). Deze gebieden liggen op een afstand van 8 km ten oosten van het plangebied. Gezien deze aanzienlijke afstand, het feit dat de uitstoot laag bij de grond plaatsvindt en derhalve geen grote verspreiding heeft, gering van aard is en een tijdelijke karakter heeft, zijn effecten op stikstofgevoelige habitattypen uitgesloten (p. 25 Passende Beoordeling). Wij voegen hieraan toe dat voor de genoemde habitattypen geen overschrijding van de Kritische Depositie Waarde plaatsvindt. Mede hierom sluiten wij ons bij de conclusie uit de Passende Beoordeling aan.

Conclusie: Wij sluiten ons aan bij de bevindingen in de Passende Beoordeling ten aanzien van effecten in de aanlegfase. Aantasting van de natuurlijke kenmerken van N2000 gedurende de aanlegfase kan worden uitgesloten.

B2. Gebruiksfase

Verstoring door geluid en visuele verstoring

Volgens de Passende Beoordeling (p. 28) kan worden aangenomen dat op basis van de in de Passende Beoordeling gehanteerde criteria dat vrijwel het hele plangebied minder geschikt zal zijn voor kwalificerende soorten. De overlap van verstoringszones maakt dat het gebied grotendeels verstoord wordt. De functie van het gebied voor kwalificerende soorten van het Natura 2000-gebied Waddenzee is echter beperkt (ook door aanwezigheid van schiet- en crossclub). Vooral ten westen zijn er voldoende uitwijkmogelijkheden voor vogels die de aanwezigheid van de turbines als verstorend ervaren. Effecten op de populaties in het Natura 2000-gebied Waddenzee die het gebied gebruiken als foerageer, HVP of rustgebied daarmee zijn uitgesloten.

Geluidseffecten op zeezoogdieren of andere kwalificerende habitatsoorten zijn ten gevolge van het in gebruik nemen van de windturbine uitgesloten. De zeehondenrustplaatsen zijn buiten de invloedssfeer van de turbines gelegen. Een effect van geluidsverstoring wordt uitgesloten.

Barrièrewerking

Het windpark vormt een barrière voor kwalificerende soorten die uit het Natura 2000-gebied het windpark passeren. Hierbij gaat het om de eerder beschreven, kwalificerende vogelsoorten die dagelijks bewegen tussen buitendijkse rust- en foerageergebieden en de Waddenzee. Bij passeren door het windpark neemt de aanvliegkans toe. Het is ook mogelijk dat soorten om het park heen vliegen. Dit kost extra energie. Het gaat, aldus de Passende beoordeling op p. 29, om dagelijkse vliegbewegingen en een geringe omweg: barrièrewerking leidt niet tot een toenemende mortaliteit.

C. Sterfte in de gebruiksfase

De ecologische effecten van windturbines op land zijn vaak primair het gevolg van verstoring tijdens de aanlegwerkzaamheden of van verhoogde mortaliteit en barrièrewerking onder vogels en vleermuizen wanneer de windturbines operationeel zijn. Uit verschillende onderzoeken in binnen en buitenland is gebleken dat windturbines een concreet gevaar kunnen vormen voor vogels. Dit kan leiden tot fragmentatie van hun leefgebied of tot verstoring van broed-, foerageer- en rustgebied en trekroutes. Ook kunnen vogels of vleermuizen tijdens het vliegen in botsing komen met een windturbine of in de luchtturbulentie rond de draaiende rotor terecht komen.

Effectbeoordeling vogels

In de Passende Beoordeling is op de pagina's 26-28 uiteengezet welke uitgangspunten zijn gehanteerd bij de beoordeling van de aanvaringssslachtoffers. In de Passende Beoordeling is de methodiek waarmee aanvaringssslachtoffers van vogels zijn berekend toegelicht.

De schatting van het aantal slachtoffers is gebaseerd op het onderzoek van de Klop et al., 2014 (hierna "Ecologische beoordeling opgave windenergie"). Het plangebied ligt ten westen van een bestaand windmolenpark, waarvan de gegevens in 'Ecologische beoordeling opgave windenergie' zijn gebruikt om een inschatting te maken van het aantal slachtoffers voor Geefsweer.

Bij de berekening van het aantal slachtoffers is uitgegaan van de volgende punten:

- In de Ecologische beoordeling zijn twee berekeningen gemaakt: een berekening van het aantal slachtoffers zonder correctie voor ashoogte (scenario 1) en een correctie voor ashoogte (scenario 2). De correctiefactor heeft een lineair positief verband met de ashoogte: hoe hoger de ashoogte, hoe hoger de correctiefactor. In Tabel 1 zijn de correctiefactoren voor de verschillende ashoogtes gegeven. De slachtofferschatting zoals die is gegeven in de "Ecologische beoordeling opgave windenergie" is gebruikt om voor de twee nu voorliggende alternatieven de slachtofferbepaling uit te voeren. Daarbij zijn op basis van de ashoogte nieuwe correctiefactoren bepaald en is rekening gehouden met het aantal windturbines dan de alternatieven.
- Voor de rotordiameter is niet gecorrigeerd. In de Ecologische beoordeling opgave windenergie is aangegeven dat "het toepassen van een correctiefactor voor rotoroppervlak tot een overschatting van het aantal slachtoffers kan leiden" en er wordt aangegeven dat aanvaringsrisico's van oude turbines zonder correctie op nieuwe turbines kunnen worden toegepast.

De slachtofferschatting is, met uitzondering van die voor de visdief, volledig gebaseerd op de gevonden aantallen bij windpark Delfzijl Zuid. Voor de visdief is conform Brenninkmeijer & Klop 2016b voor een deel van de turbines de vastgestelde slachtofferaantallen van windpark Delfzijl Noord als uitgangspunt genomen. Deze is voor alternatief 1 voor de twee meest noordwestelijke turbines gehanteerd, voor alternatief 2 voor de drie meest noordwestelijke turbines. In de berekeningen is rekening gehouden met de correctiefactoren.

Uit de in de Passende Beoordeling opgenomen berekening volgt dat slachtoffers (ten minste 1 per jaar) van de navolgende soorten kunnen worden verwacht:

- Aalscholver
- Bergeend
- Bruine kiekendief
- Goudplevier
- Grauwe gans
- Kievit
- Kleine mantelmeeuw
- Kluut
- Krakeend
- Scholekster
- Smient
- Visdief
- Wilde eend
- Wulp

Dit zijn alleen de soorten waarvan de verwachting bestaat dat ten minste 1 aanvaringsslachtoffer per jaar optreedt. Soorten waarvan sprake is van minder dan 1 slachtoffer per jaar worden beschouwd als incidentele slachtoffers.

In de berekening is uitgegaan van windturbines met onderstaande ashoogtes en rotordiameters

Omschrijving	Specificatie
Ashoogte (tov maaiveld)	(minimum) 120 -145 meter (maximum)
Rotordiameter	(minimum) 120 -145 meter (maximum)

In paragraaf 7.1 van de Passende Beoordeling is vervolgens de toetsing van de aanvaringssslachtoffers uitgevoerd aan de hand van het zogenaamde 1% (Ornis)-criterium.

Toepassing ORNIS-criterium

De beoordeling van de aanvaardbaarheid van aanvaringssslachtoffers vindt plaats aan de hand van het zogenaamde ORNIS-criterium. De Afdeling bestuursrechtspraak heeft overwogen dat uit een uitspraak van het Hof van Justitie voor de uitleg van het ORNIS criterium het volgende volgt: "Bij zijn arrest van 9 december 2004, in zaak C-79/03, heeft het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen geoordeeld dat het door het ORNIS-comité geformuleerde criterium, inhoudende dat iedere tol van minder dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte van de betrokken populatie (gemiddelde waarden) voor de soorten die niet mogen worden bejaagd, en van 1% van de te bejagen soorten, als maatstaf kan worden gebruikt om te beoordelen of de door de lidstaat krachtens artikel 9, eerste lid, sub c, van de Vogelrichtlijn verleende afwijking van het verbod van artikel 8, eerste lid, van die richtlijn om vogels met lijmstokken te vangen voldoet aan de voorwaarde dat de betrokken vogels in kleine hoeveelheden worden gevangen."

Bij het ontbreken van een ander wetenschappelijk onderbouwd criterium, gehanteerd worden als uitgangspunt om te bepalen of de te verwachten aantallen vogelslachtoffers door de windturbines aanvaardbaar zijn te achten, of niet. Tevens heeft de Afdeling overwogen dat de omstandigheid dat het feit dat de afweging betrekking heeft op een kleine populatie van een soort, niet tot het oordeel leidt dat het criterium niet zou mogen worden toegepast, nu het criterium in een percentage van de totale te verwachten sterfte van die soort in is geformuleerd.

De Afdeling gaat er verder van uit dat uit Europese jurisprudentie van het Hof niet volgt dat het 1%-criterium niet mag worden toegepast op soorten die reeds in een ongunstige staat van instandhouding verkeren. De Afdeling heeft dit standpunt intussen wel genuanceerd: Indien een soort in ongunstige staat van instandhouding verkeert en de populatieontwikkeling een negatieve trend laat zien dan kan nader onderzoek nodig zijn om te beoordelen of en onder welke voorwaarden ontheffing kan worden verleend. De populatie van de betrokken soort moet immers vanwege de Europese natuurrichtlijnen op een bevredigend niveau worden gehandhaafd.

Beoordeling

Wanneer een effect op de populatie aan de orde is én de instandhoudingsdoelstelling niet wordt gehaald, dan is er mogelijk sprake van een significant effect. De tabel op p. 30 van de Passende Beoordeling laat zien dat het Windpark Geefswaer, indien getoetst wordt aan de 1% ORNIS norm, leidt tot een mogelijk significant effect op de Bruine kiekendief.

Bruine kiekendief

In de Passende Beoordeling wordt aangegeven dat vrijwel alle slachtoffers in de windparken zijn gevallen in de trekperiodes. Der slachtoffers vallen vooral buiten het broedseizoen; op basis daarvan wordt geconcludeerd dat het grootste deel van de slachtoffers geen vogels zijn waarvoor in de Waddenzee een instandhoudingsdoelstelling geldt.

Conclusie:

Uit de aanvraag alsmede de overwegingen bij dit besluit volgt dat, rekening houdend met de relevante aanwijzingsgrondslagen en instandhoudingsdoelstellingen, de aangevraagde activiteiten in de aanleg- en operationele fase onder het stellen van voorschriften met zekerheid niet zullen leiden tot aantasting van de natuurlijke kenmerken van de Natura 2000 gebieden Waddenzee, inclusief het Eems-Dollard estuarium, Hund und Paapsand, Nationalpark Niedersächsisches Wattenmeer en Unterems und Außenems.

D. Cumulatieve effecten

De wet laat het niet toe zonder vergunning een project uit te voeren dat -gelet op de instandhoudingsdoelstellingen van een Natura 2000-gebied- de kwaliteit van de natuurlijke habitats of habitats van soorten in dat gebied kan verslechteren of een significant verstorend effect kan hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen (art 2.7 lid 2 Wnb). Wanneer het een project betreft dat niet direct verband houdt met, of nodig is voor het beheer van een gebied, en dat afzonderlijk of in cumulatie significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied, wordt de vergunning niet

verleend nadat uit een Passende Beoordeling is gebleken dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet worden aangetast (art 2.7 lid 3 onder a en art 2.8 lid 1 Wnb).

De initiatiefnemer heeft ervoor gekozen om de cumulatieve beoordeling van effecten in een aanvulling op de Passende Beoordeling te laten uitvoeren. Deze beoordeling heeft plaatsgevonden in de rapportage "Groningse Windparken Cumulatie en toetsing Duitse Natura 2000-gebieden", van 10 juli 2017, uitgevoerd door ARCADIS, Bureau Waardenburg, Altenburg&Wymenga en Pondera Consult (verder: Cumulatierapport Arcadis e.a.) en is als aanvulling op de aanvraag ingediend op 25 juli 2017. Met dit rapport kan op een eenduidige manier worden getoetst of recente ontwikkelingen in samenhang gezien kunnen leiden tot mogelijke cumulatieve effecten. Deze wijze van beoordelen van cumulatieve effecten doet naar ons oordeel recht aan de intentie van de Habitatrichtlijn. Wij zien deze rapportage als een aanvulling op de Passende Beoordeling van het project. Ze vervangt de in de projectbeoordeling opgenomen cumulatieve beoordeling. Op deze wijze wordt gebruik gemaakt van de meest recente wetenschappelijke inzichten.

Cumulatierapport Arcadis e.a.

In het Cumulatierapport Arcadis e.a. worden de effecten van de oprichting van het onderhavige windpark in cumulatie met alle andere plannen en projecten moeten beschouwd. Uit vaste jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State volgt dat cumulatie beoordeeld moet worden met projecten die al wel vergund, maar nog niet zijn uitgevoerd, en projecten die zo recent zijn uitgevoerd dat de effecten daarvan nog geen onderdeel zijn van de achtergrond of referentiesituatie.

Voor onderhavige toetsing is gekozen ook alle bestaande windparken met effecten op de Waddenzee in de toetsing te betrekken. Betoogd kan worden dat dit voor parken die al lange tijd in bedrijf zijn niet nodig is omdat de effecten daarvan al onderdeel zijn van de gebruikte referentiesituatie (populatieomvang van betrokken soorten). Veiligheidshalve is in het rapport echter worst case en ruimer dan volgens de jurisprudentie zou moeten getoetst door ook alle bestaande windparken te betrekken.

Ook voor soortenbescherming, waarop het onderhavige besluit tevens ziet, wordt een dergelijke cumulatieve beoordeling uitgevoerd (zie verder onder overwegingen soortbescherming).

Omvang beoordeling

Deze cumulatieve beoordeling is gebaseerd op de diverse studies en beoordelingen voor de individuele uitbreidingslocaties. Dit zijn:

Eemshaven:

- **Windpark Zuidoost**

Deze uitbreiding heeft betrekking op 6 nieuwe turbines ten zuidoosten van de Eemshaven. De ecologische effecten zijn beschreven in BugelHajema (2017).

- **Windpark Oostpolder**

Dit initiatief bestaat uit 21 nieuwe turbines ten zuiden van de Eemshaven; de verwijdering van 10 bestaande turbines is onderdeel van dit windpark. De ecologische effecten zijn beschreven in Brouwer et al. (2017).

- **Windpark Oostpolderdijk**

Hier worden 3 turbines geplaatst op de dijk in de zuidoosthoek van de Eemshaven. De ecologische effecten zijn beschreven in Kleyheeg-Hartman et al. (2017)..

- **Windturbines Stredammen**

Ter hoogte van de twee streddammen bij de havenmond zijn twee nieuwe turbines voorzien. De effecten zijn onafhankelijk van elkaar getoetst in Engels et al. (2017a) en Brenninkmeijer & Klop (2017).

- **Windpark Growind**

Dit initiatief behelst de vervanging van twee turbines (M9 en M15) en het verwijderen van M14 in de oostlob van de Eemshaven. De ecologische effecten zijn beschreven in Klop (2017), gebaseerd op de monitoringsdata.

- **Twee RWE-turbines Eemshaven**

Ter hoogte van de helihaven worden twee turbines weggehaald en vervangen door twee nieuwe turbineposities elders in de Eemshaven. De ecologische effecten zijn beschreven in Engels & Gyimesi (2017).

Delfzijl:

- **Windpark Geefswear**

Dit deelgebied ligt ten westen van het bestaande windpark Delfzijl en bestaat uit 14 turbines. De ecologische effecten zijn beschreven in de Passende Beoordeling Windpark Geefswear (Arcadis 2017).

- **Windpark uitbreiding Defzyl-Zuid**
De uitbreiding aan de zuidkant heeft bestrekking op 16 turbines. De ecologische effecten zijn beschreven in Klop & Brenninkmeijer (2017b).
- **Windpark Oosterhorn**
Dit initiatief bestaat uit 18 turbines in het industriegebied ten noorden van het bestaande windpark. De ecologische effecten zijn beschreven in Klop & Brenninkmeijer (2017a).

Voor de beoordeling wordt aanvullend rekening gehouden met autonome ontwikkelingen die hebben plaatsgevonden. Dit betreft activiteiten die recent zijn gerealiseerd of waarvoor een vergunning of ontheffing is verleend op grond van de Wet natuurbescherming. Het betreft:

- **Windpark Delfzijl-Noord (Schermdijk & Pier van Oterdum)**
Het recent gerealiseerde windpark Delfzijl-Noord wordt sinds het gereedkomen in 2015 gemonitord. De mortaliteit is gebaseerd op de data uit 2016, het eerste volledige monitoringsjaar (zie Brenninkmeijer et al. 2017ba)
- **Windturbine Intocon – nabij Oostpolderdijk**
- **Windpark Delfzijl Zuid**
Dit park is medio 2000 gerealiseerd en bestaat uit 25 turbines. Er is 5 jaar gemonitord, De eindrapportage monitoring is A&W rapport 1656 Monitoring vogelaanvaringen Windpark Delfzijl-Zuid 2006-2011
- **Windpark Eemshaven**
Dit park is eind 2000 gerealiseerd en bestaat uit 88 turbines. Er is 5 jaar gemonitord, De eindrapportage Monitoring aanvaringssslachtoffers Windpark Eemshaven 2009-2014, Eindrapportage vijf jaar monitoring. A&W-rapport 1975.
- **Windpark Growind**
Dit initiatief behelst de vervanging van twee turbines (M9 en M15) en het verwijderen van M14 in de oostlob van de Eemshaven. De ecologische effecten zijn beschreven in Klop (2017).
- **Windpark Fryslân**
Dit inmiddels vergunde windpark bestaat uit 89 turbines en ligt in het IJsselmeer ten zuiden van de Afsluitdijk. De ecologische effecten zijn beschreven in de Passende Beoordeling en bijbehorende aanvullingen (Ten Klooster 2015, Ten Klooster et al. 2016).
- **Windpark Wieringermeer**
Dit grote windpark in de kop van Noord-Holland bestaat uit 99 turbines. De ecologische effecten zijn beschreven in in Kleyheeg et al. (2014) en Van Vliet et al. (2014).
- **Bestaande 380 kV lijnen Eemshaven**
In 2010 is het tracé van ruim 4 km aan hoogspanningslijnen in de Eemshaven gerealiseerd. Het aantal aanvaringssslachtoffers is vijf jaar gemonitord (Brenninkmeijer et al. 2017b).
- **Nieuwe 380 kV lijnen Eemshaven**
In 2017 wordt een tijdelijk tracé van ca. 2,6 km gerealiseerd ten zuiden van het bestaande tracé. De ecologische effecten zijn beschreven in Antea (2017).

Conclusies beoordeling N2000

Conform de jurisprudentie wordt in het Cumulatierapport Arcadis e.a de cumulatieve mortaliteit als gevolg van de verschillende uitbreidingen als verwaarloosbaar beschouwd indien deze lager is dan 1% van de natuurlijke mortaliteit. Deze '1%-mortaliteitsnorm' is geen wettelijk vastgestelde drempelwaarde maar wordt gebruikt als 'alarmbel'. Indien deze 1%-mortaliteitsnorm wordt overschreden, moet nader worden onderzocht hoe de additionele mortaliteit zich verhoudt tot de populatietrend en het instandhoudingsdoel. In het geval dat de huidige populatie (ruim) boven het instandhoudingsdoel zit, en sprake is van een positieve populatietrend, dan hoeft een overschrijding van de 1%-mortaliteitsnorm niet automatisch tot een aantasting van het instandhoudingsdoel te leiden.

Zoals hierboven beschreven is de 1%-mortaliteitsnorm geen harde ecologische drempelwaarde, maar een alarmbel op basis waarvan al dan niet aanleiding is de effecten van de turbinemortaliteit nader te onderzoeken en beoordelen. Een bij uitstek geschikte methode om dit nader te onderzoeken, is de zogenoemde Potential Biological Removal (PBR) analyse.

Een analyse van de PBR heeft ten doel een inschatting te geven hoeveel sterfte een populatie kan dragen zonder negatieve effecten op de levensvatbaarheid van de populatie. De methode is ontwikkeld voor zeezoogdieren (Wade 1988) en later ook veelvuldig toegepast op vogels (bijv. Runge et al. 2009, Poot et al. 2011, Bellebaum et al. 2013, Richard & Abraham 2013).

Voor zowel Grauwe gans, Kievit, Scholekster, Kleine mantelmeeuw, Wilde eend en krakeend geldt dat de turbinesterfte zeer ruim onder de PBR ligt. Negatieve effecten op de populaties van deze soorten zijn op grond hiervan met zekerheid uit te sluiten.

Visdief

Voor de Visdief geldt, volgens de rapportage *Groningse Windparken Cumulatie ecologie*, dat de uitbreidingsvarianten leiden tot 26 extra slachtoffers, waarmee het totaal aantal slachtoffers onder de PBR ligt maar wel in de buurt van de PBR komt. De sterfte onder visdieven, zowel in het bestaande windparken Eemshaven en Delfzijl-Noord als in de toekomstige winduitbreidingslocaties, zal naar verwachting echter sterk worden verminderd (met ten minste 80%) door de aanleg van de twee nieuwe broedlocaties buiten de huidige en nieuwe windparken. Daarmee zal de additionele sterfte in alle nieuwe windparken samen onder de 1% norm komen en zijn significant negatieve effecten uit te sluiten

Conclusie

Uit de analyses is gebleken dat, al dan niet na een beoordeling van de voor de betreffende soort geldende PBR, voor geen van de kwalificerende soorten - ook in cumulatie bezien - , sprake is van een significant effect. De natuurlijke kenmerken van de beoordeelde Natura2000 gebieden worden met zekerheid niet aangetast.

E. Beoordeling Duitse N2000 gebieden

Verder zijn in het Cumulatierapport Arcadis e.a ook de mogelijke consequenties van oprichting van de windparken voor Duitse Natura2000 gebieden nader onderzocht. Uit jurisprudentie volgt dat effecten op Duitse N2000 gebieden moeten worden beoordeeld naar de in Duitsland daarvoor gangbare methode (ABRvS van 16 april 2014, nr. 201304768/1/R2, r.o. 22.5). Het Duitse toetsingskader werkt met veiligheidszones. De zachte veiligheidsafstand is ingesteld als bufferzone rondom de harde veiligheidsafstand en dient, naast het beschermen van de kwalificerende soorten van het Natura 2000-gebied, voor de instandhouding van broed-, rust- en foerageergebieden in de omgeving van beschermde gebieden. De meest gevoelige soort is bepalend voor de te hanteren afstand. In het geval van het Natura 2000-gebied Niedersächsisches Wattenmeer und Angrenzendes Küstenmeer en Hund und Paapsand bedraagt de zachte veiligheidsafstand 3 kilometer. Deze ingesteld om slaap en rustgebieden van kwalificerende ganzensoorten veilig te stellen. De voor het Niedersächsisches Wattenmeer und Angrenzendes Küstenmeer kwalificerende ganzensoorten slapen niet in het Eemshavengebied of in de omgeving van Delfzijl. Dat betekent dat de zachte veiligheidsafstand voor zover die met de nieuwe turbineposities overlapt niet relevant is: als gevolg van het plaatsen van turbines in het Eemshavengebied en in het industriepark Oosterhorn binnen deze zone is er geen sprake van een aantasting van de instandhoudingsdoelstelling van deze ganzensoorten.

De conclusie uit het rapport is dat ook bezien vanuit de Duitse beoordelingsmethodiek er geen belemmeringen zijn voor het plaatsen van windturbines in deze zone.

11. Eindconclusie

Uit de aanvraag alsmede de overwegingen bij dit besluit volgt dat, rekening houdend met de relevante aanwijzingsgrondslagen en instandhoudingdoelstellingen, ook in cumulatie bezien, de aangevraagde activiteiten onder het stellen van voorschriften met zekerheid niet zullen leiden tot aantasting van de natuurlijke kenmerken van de Natura 2000 gebieden Waddenzee, inclusief het Eems-Dollard estuarium, Hund und Paapsand, Nationalpark Niedersächsisches Wattenmeer en Unterems und Außenems.

Wij zijn daarom van mening dat de gevraagde vergunning kan worden verleend, onder het stellen van voorschriften en beperkingen.

Overwegingen bij Besluit ten aanzien van Soortbescherming

1.1 Aanvraaggegevens

Correspondentienummer:	K2948 / GR-L-005849
Ontvangstdatum aanvraag:	1 mei 2017
Onderwerp:	Verzoek om vergunning gebiedsbescherming N2000; en verzoek om ontheffing in het kader van soortbescherming,
Activiteit:	Windpark oprichten bestaande uit 14 windturbines. De aanvraag wordt gedaan voor de bouw (windturbines + windturbinefundamenten) en het gebruik van een windturbinepark bestaande uit 14 windturbines; per windturbine een kraanopstelplaats, inclusief eventueel benodigde hulpconstructies en ontsluiting.
Motivatie:	Windturbines exploiteren teneinde elektriciteit op te wekken uit wind, een hernieuwbare bron van energie.
Activiteitenplan:	"Windpark Geefsweer. Passende Beoordeling en Soortbeschermingstoets" B. Koolstra en G. Kos, Arcadis, 24 januari 2018
Plangebied:	Het plangebied is gelegen in de gemeente Delfzijl, ten zuidwesten van de bebouwde kom van Delfzijl en ten zuiden van het industrie- en havengebied van Oosterhorn. Het plangebied wordt aan de oostzijde begrensd door de N991 en aan de westzijde door de Geefsweersterweg. De ligging van het plangebied is in figuur 2, bladzijde 14 van het Activiteitenplan getoond.
GPS-coördinaten:	zie soortbeschermingsbesluit
Gebruikte bronnen:	<p>Het onderzoek is uitgevoerd door een onderzoek naar beschikbare literatuur. Daar waar relevant zijn de bronnen genoemd. Verder is gebruik gemaakt van vrij beschikbare informatie zoals verspreidingskaarten.</p> <p>Ook is gebruik gemaakt van de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFB), die is geraadpleegd op 16 februari 2017. Waarnemingen van aangetroffen soorten over een periode van de afgelopen vijf jaar zijn uit de database gefilterd. Er is hierbij rekening gehouden met Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten, waarvoor een norm geldt van drie jaar voor geldigheid van waargenomen individuen. Verder is voor een inschatting van de aanvaringslachtoffers gebruik gemaakt van Klop et al 2014.</p>

Vastgestelde beschermde soorten:

Aalscholver	Bergeend	Blauwe reiger	Boerenzwaluw
Bruine Kiekendief	Buizerd	fazant	goudplevier
Graspieper	Grauwe gans	Grote mantelmeeuw	Holenduif
Houtduif	Kerkuil	Kievit	Kleine mantelmeeuw
Wulp	Kokmeeuw	Zwarte kraai	Meerkoet
Merel	Nijlgans	Oeverloper	Postduif
Zilvermeeuw	Scholekster	Smient	Spreeuw
Stormmeeuw	Torenvalk	Visdief	Wilde eend

Vergunningperiode:

Bepaalde tijd, tot 30 november 2047

Geplande werkzaamheden:

- De bouw van 14 fundamenten;
- Het plaatsen van de mast op het fundament (14x);
- Het plaatsen van de gondel direct met rotorbladen of met de rotorbladen afzonderlijk (14x);

- Testen van de windturbines;
- Inbedrijfsname (exploitatie).

Negatieve effecten als gevolg van de ingreep zonder mitigerende maatregelen leidt tot overtreding van:

<p>artikel 3.1 voor vogelsoorten van artikel 1 van de Vogelrichtlijn met betrekking tot</p> <ul style="list-style-type: none"> • lid 1, het opzettelijk doden. 	<p>Aalscholver, Bergeend, Blauwe reiger, Boerenzwaluw, Bruine kiekendief, Buizerd, Fazant, Goudplevier, Graspieper, Grauwe gans, Grote mantelmeeuw, Holenduif, Houtduif, Kerkuil, Kievit, Kleine mantelmeeuw, Kokmeeuw, Krakeend, Meerkoet, Merel, Nijlgans, Oeverloper, Postduif, Rode wouw, Scholekster, Smient, Spreeuw, Stormmeeuw, Torenavalk, Visdief, Wilde eend, Wulp, Zilvermeeuw, Zwarte kraai</p>
<p>artikel 3.5 van soorten genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage 2 bij het Verdrag van Bern of bijlage 1 bij het verdrag van Bonn;</p> <ul style="list-style-type: none"> • lid 1, het opzettelijk doden in hun natuurlijke verspreidingsgebied. 	<p>Gewone Dwergvleermuis, Ruige Dwergvleermuis, Rosse Vleermuis, Tweekleurige Vleermuis en Laatvlieger</p>

1.2 Ecologische afweging

Onderzoeksmethode

Het onderzoek is uitgevoerd door een onderzoek naar beschikbare literatuur. Daar waar relevant zijn de bronnen genoemd. Verder is gebruik gemaakt van vrij beschikbare informatie zoals verspreidingskaarten. Ook is gebruik gemaakt van de Nationale databank Flora en Fauna (NDFF), die is geraadpleegd op 16-02-2017. Waarnemingen van aangetroffen soorten over een periode van de afgelopen vijf jaar zijn uit de database gefilterd. Er is hierbij rekening gehouden met Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten, waarvoor een norm geldt van drie jaar voor geldigheid van waargenomen individuen. Verder is voor een inschatting van de aanvaringssslachtoffers gebruik gemaakt van Klop et al 2014.

Functies in het plangebied voor de beschermde soorten

Vogels

Binnen het plangebied kunnen in de sloten watervogels broeden als wilde eend, meerkoet en kuifeend. Daarnaast kunnen aan riet gebonden soorten als blauwborst en bosrietzanger tot broeden komen. Het gebied heeft verder een functie als broed- en foerageergebied voor de Bruine Kiekendief en Verder zijn in het gebied enkele weide- en akkervogelsoorten aanwezig, zoals kievit en scholekster. In het kader van de Wet natuurbescherming is een lijst opgesteld van vogels waarvan de nestplaatsen en functionele leefomgeving jaarrond zijn beschermd. Er zijn geen zijn nestplaatsen van jaarrond beschermde soorten in het plangebied vastgesteld, waarschijnlijk vanwege het ontbreken van boscomplexen. Daarnaast is onderzocht onder welke soorten in de exploitatiefase aanvaringssslachtoffers worden verwacht. Uit dit onderzoek blijkt dat voor de aangevraagde soorten jaarlijks slachtoffers worden verwacht als gevolg van exploitatie van het windpark.

Aanvaringssslachtoffers

De hoogste mortaliteit wordt verwacht bij Wilde eend, Houtduif, merel, spreeuw en Zwarte kraai, gebaseerd op de monitoring die 5 jaar heeft plaatsgevonden in het naastgelegen referentiepark windpark Delfzijl. Verreweg de meeste soorten waarvan aanvaringssslachtoffers verwacht worden zijn algemene soorten, waarbij de extra sterfte op populatieniveau niet van betekening is. De gunstige staat van instandhouding komt dan ook niet in gevaar. De meer kritische soorten, zoals veldleeuwerik, graspieper en tureluur blijken niet of slechts incidenteel als aanvaringssslachtoffer verwacht te worden (zie Klop et al. (2014). Er zijn dan ook geen effecten te verwachten op de gunstige staat van instandhouding te verwachten (pagina 38 Passende beoordeling en soortbeschermingtoets Geefsweer, 24 januari 2018).

Vleermuizen

Overige diersoorten en planten

Er komen geen beschermde plantensoorten voor. Binnen het plangebied komen beschermde zoogdieren voor, waaronder Haas, ree, vos en steenmarter en algemene soorten als konijn, bosmuis, bunzing en Hermelijn. Aangenomen wordt dat in het gebied de bruine kikker en de gewone pad voorkomen. Het plangebied ligt niet in het verspreidingsgebied van reptielen en er komen geen beschermde insecten en andere ongewervelden en vissen voor.

Conclusie:

Het plangebied is voldoende onderzocht op natuurwaarden middels literatuuronderzoek.

Ontheffingsaanvraag

Op grond van de aanwezige beschermde soorten zijn effecten te verwachten op diverse vogel- en vleermuissoorten ten gevolge van aanvaringssslachtoffers. Dit betreft een overtreding van artikel 3.1 van de Wnb (doden van vogels) en art. 3.5 van de Wnb (doden van soorten). Onderstaand een overzicht van de soorten waarvoor meer dan incidenteel (1 of meer per jaar) aanvaringssslachtoffers worden verwacht. Voor deze soorten wordt ontheffing gevraagd van de genoemde verbodsbepalingen uit de Wnb.

Het betreft de volgende vogelsoorten:

Aalscholver	Bergeend	Blauwe reiger	Boerenzwaluw
Bruine Kiekendief	Buizerd	fazant	goudplevier
Graspieper	Grauwe gans	Grote mantelmeeuw	Holenduif
Houtduif	Kerkuil	Kievit	Kleine mantelmeeuw
Wulp	Kokmeeuw	Zwarte kraai	Meerkoet
Merel	Nijlgans	Oeverloper	Postduif
Zilvermeeuw	Scholekster	Smient	Spreeuw
Stormmeeuw	Torenvalk	Visdief	Wilde eend

De aanvraag ziet verder op de volgende vleermuissoorten:

Gewone Dwergvleermuis	Ruige Dwergvleermuis	Tweekleurige Vleermuis	Rosse Vleermuis	Laatvlieger
-----------------------	----------------------	------------------------	-----------------	-------------

De activiteit bestaat uit drie fasen:

1. De bouw/aanleg van de windturbine en de infrastructuur;
2. De exploitatie van de windturbine;
3. De verwijdering van de windturbine aan het einde van de levensduur van het project.

In de aanlegfase zouden mogelijk beschermde planten kunnen worden vernield. Uit het ecologisch onderzoek is echter niet gebleken van het voorkomen van onder de Wnb beschermde soorten binnen het plangebied. Dit maakt dat in het kader van de soortbescherming slechts de exploitatiefase van belang is, aangezien in deze fase overtreding van een verbodsbepaling plaatsvindt, te weten het doden van beschermde vogel- en vleermuissoorten. Gedurende de realisatiefase is naar verwachting geen sprake van overtreding van een verbodsbepaling uit hoofdstuk 3 van de Wnb. Realisatie wordt hier daarom verder buiten beschouwing gelaten, met die kanttekening dat mocht tijdens de uitvoering van werkzaamheden alsnog sprake zijn van overtreding ten aanzien van beschermde soorten, dient daar aanvullend ontheffing voor te worden aangevraagd. Ook geldt gedurende de aanlegfase, nu dit besluit niet expliciet deze fase betreft, onverkort de zorgplicht (artikel 1.11 Wnb). De zorgplicht houdt in dat iedereen zo veel mogelijk dient te voorkomen dat door zijn handelen nadelige gevolgen voor in het wild levende dieren en planten kunnen worden veroorzaakt.

Windturbines wekken elektriciteit op doordat de wind die langs de rotorbladen waait de rotorbladen in beweging zet. Deze beweging, het draaien van de wieken, wordt in de gondel omgezet in elektriciteit door middel van een generator. Door middel van transformatoren in de windturbine wordt het spanningsniveau van de elektriciteit op het juiste niveau gebracht. De opgewekte elektriciteit wordt via ondergrondse kabels naar een schakelstation afgevoerd waar het overdrachtpunt ligt naar het openbare hoogspanningsnet.

Afhankelijk van het type windturbine gaat een windturbine in bedrijf bij een windsnelheid van circa 3-5 m/s (2 Beaufort) en uit bedrijf bij een windsnelheid van ongeveer 25 m/s (10 Beaufort). In principe is een

windturbine 7 dagen per week, 24 uur per dag in bedrijf. Een windturbine staat slechts stil bij te veel of te weinig wind of voor inspectie/controle.

Deze exploitatie heeft zonder extra maatregelen een negatief effect op de natuurwaarden met overtreding tot gevolg van de verbodsbepalingen genoemd in artikelen 3.1 en 3.5 van de Wet natuurbescherming.

artikel 3.1 voor vogelsoorten van artikel 1 van de Vogelrichtlijn met betrekking tot <ul style="list-style-type: none"> • lid 1, het opzettelijk doden;	De hierboven genoemde vogelsoorten.
artikel 3.5 van soorten genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het Verdrag van Bonn met betrekking tot <ul style="list-style-type: none"> • lid 1, het opzettelijk doden of vangen in hun natuurlijke verspreidingsgebied;	De genoemde vleermuissoorten.

Voor ontheffingverlening voor vogels geldt op grond van artikel 3.3 Wnb dat moet worden voldaan aan een strenge toetsing voor het mogen toestaan van een derogatie¹⁸ van de generieke bescherming die door de Vogelrichtlijn en de Wnb wordt geboden.¹⁹

Een ontheffing van een verbod ex artikel 3.1 Wnb kan slechts worden verleend indien:

- i. er geen andere bevredigende oplossing voorhanden is;
- ii. er geen sprake is van verslechtering van de staat van instandhouding van de soort; en
- iii. er een in artikel 3.3 vierde lid Wnb limitatief opgesomde ontheffingsgrond aan de ontheffing ten grondslag kan worden gelegd.

In een ontheffing voor vogels moeten op grond van het vijfde lid van artikel 3.3. Wnb in elk geval voorschriften worden opgenomen over:

- a. de middelen, installaties of methoden voor het vangen of doden, waarbij enkel het gebruik wordt toegestaan van bij algemene maatregel van bestuur aangewezen middelen, installaties of methoden;
- b. de tijd en plaats waarvoor de ontheffing of vrijstelling geldt, en
- c. de wijze waarop het risico voor het behoud van de vogelstand wordt beperkt.

Artikel 3.8 bevat de ontheffings- en vrijstellingsmogelijkheden van de verboden genoemd in artikel 3.5 Wnb, waarbij moet worden voldaan aan een strenge toetsing voor het mogen toestaan van een derogatie van de generieke bescherming die door de Habitatrichtlijn wordt geboden. Gedeputeerde staten kunnen ontheffing verlenen van een of meer van de verboden van artikel 3.5 Wnb indien:

- iv. er geen andere bevredigende oplossing is;
- v. er geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan
- vi. er een in artikel 3.8 vijfde lid Wnb limitatief opgesomde ontheffingsgrond aan de ontheffing ten grondslag kan worden gelegd.

(I) Alternatievenafweging / andere bevredigende oplossing

Voor zowel de ontheffing op grond van artikel 3.3 Wnb (vogels) als voor strikt beschermde soorten (artikel 3.8 Wnb) moet worden afgewogen of er een andere bevredigende oplossing is. Het plaatsen van windturbines zal in Nederland op alle locaties leiden tot verstoring, doden en/of verwonden van beschermde diersoorten (veelal vogels en/of vleermuizen) gezien de brede verspreiding van soorten, zoals onder meer blijkt uit de Nationale Windmolenrisicokaart van Vogelbescherming Nederland aangezien er geen locaties zijn waar soorten geheel afwezig zijn. Locaties kennen wel variatie in aanwezigheid van soorten waardoor per locatie verschillende soorten risico lopen in aanvaring te komen met een windturbine. De keuze voor de locatie is een logische, vanwege de volgende redenen: De locatie is op basis van onder meer een planMER in de Structuurvisie Wind op Land aangewezen. Het aspect ecologie is daarbij betrokken.

Samenvattend kan gesteld worden dat ook de alternatieven (zowel op een geografisch schaalniveau, als op inrichtingsniveau) effecten op natuurwaarden hebben. De gekozen locatie van het project leidt niet tot

¹⁸ Een derogatie is een mogelijkheid om af te wijken van een vastgestelde norm van de EU.

¹⁹ Voor strikt beschermde soorten zoals vleermuizen wordt de ontheffing geregeld in artikel 3.8 Wnb. Daarin wordt in het vijfde lid benoemd dat ontheffing slechts kan worden verleend na het doorlopen van vergelijkbare stappen als in artikel 3.3 voor vogels, met uitzondering van de eisen genoemd in het vijfde lid van artikel 3.3 Wnb.

zodanig grotere effecten op natuur dan locaties elders dat daarom zou moeten worden gekozen voor weigeren van deze toestemming.

Verder heeft Nederland in 2010 het op grond van artikel 4 richtlijn 2009/28/EG voorgeschreven Nationaal actieplan hernieuwbare energie („het Actieplan”) vastgesteld en ingediend bij de Europese Commissie. Inzake het belang van hernieuwbare energie wordt overwogen:

„De drijvende factoren achter het Nederlandse beleid voor hernieuwbare energie zijn het leveren van een bijdrage aan de aanpak van het klimaatprobleem, het veiligstellen van de voorzieningszekerheid en het op lange termijn betaalbaar houden van energie. Daarnaast is het ook een belangrijke stimulans voor innovatie en bedrijvigheid.”

Voor de realisatie van de bindende doelstelling wordt in het Actieplan onderscheid gemaakt naar drie sectoren, elektriciteit, transport en verwarming & koeling. Voor de sector „elektriciteit”, waaraan windenergie een bijdrage levert, wordt verwacht dat door het gekozen beleid in het Actieplan het aandeel hernieuwbare energie 37% bedraagt in 2020. In het Actieplan is een overzicht gegeven van de maatregelen welke Nederland in zet om de doelstellingen te realiseren. Voor windenergie op land is daarbij een doelstelling opgenomen welke neerkomt op 6.000 MW op land opgenomen en 4.450 MW windenergie op zee. Gezien de klimatologische omstandigheden, de geografische ligging en geomorfologische karakteristieken is voor de termijn tot en met 2020 windenergie de belangrijkste bron van hernieuwbare energie om het streefcijfer van 37% hernieuwbare energie in de sector elektriciteit te realiseren. Er is voor windenergie aldus geen gelijkwaardig alternatief.

Verder overwogen wij dat er nog niet voldoende bekend is over het preventief weren van vleermuizen of vogels tijdens exploitatie van een windmolen. Mogelijk leiden bepaalde geluidfrequenties of verlichting met bepaalde golflengte tot het aantrekken of juist afweren van vleermuizen en of vogels, maar deze frequenties of golflengtes blijken zeer soortspecifiek (aldus mondelinge mededeling van ecologisch deskundige A. Brenninckmeijer). Mocht tijdens exploitatie blijken dat vooral één bepaalde soort meer kans op aanvaring heeft dan andere, zou dit nader uitgezocht kunnen worden en kunnen eventuele maatwerk aanpassingen gedaan worden. Op voorhand is hier echter nog niets van te zeggen en kan gesteld worden dat er gaan alternatieve mogelijkheden zijn om de windmolen in gebruik te nemen.

Op basis hiervan wordt geconcludeerd dat er geen reden is om aan te nemen dat er realistische alternatieven beschikbaar zijn voor het project met aanmerkelijke voordelen, of dat het project aanmerkelijk nadelen kent ten opzichte van alternatieven, vanuit het oogpunt van het optreden van aanvaringslachtoffers onder vogels of vleermuizen.

(II) Belangenafweging

De geldende belangen ‘de volksgezondheid of openbare veiligheid’ en ‘dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten’, zijn in de onderliggende aanvraag en aanvullende documenten voldoende onderbouwd om de negatieve effecten op de aangevraagde soorten, die als gevolg van de uitvoering en exploitatie van de windmolen zullen optreden, te rechtvaardigen. Hiermee wordt voldaan aan zowel een noodzakelijk belang in het licht van artikel 3.3 Wnb (openbare veiligheid) als aan een noodzakelijk belang als bedoeld in artikel 3.8 Wnb (dwingende reden van groot openbaar belang).

Als toelichting op het aannemen van het bestaan van deze dwingende belangen overwogen wij als volgt:

De windturbines leveren een belangrijke bijdrage aan het aandeel hernieuwbare energie in Nederland, specifiek voor de doelstelling die is gesteld ten aanzien van windenergie op land voor 2020. Deze doelstelling, 6.000 MW gerealiseerd in 2020 is een belangrijke pijler in het recent gesloten Energieakkoord. De realisatie van wind op land weegt derhalve zwaar, mede gezien de huidige status (5,6% in 2015 (CBS, 2016)) van het aandeel hernieuwbare energie in Nederland ten opzichte van de taakstelling, en de tijd die benodigd is om hernieuwbare productiecapaciteit te realiseren. Voor de benodigde onderzoeken, besluitvorming en bouw dient enkele jaren te worden gerekend.

De realisatie van hernieuwbare energie, waarvoor nationaal en Europees bindende taakstellingen gelden op grond van de Europese richtlijn hernieuwbare energie 2009/28/EG, vergt derhalve een grote inzet. Kenmerkend aan de inzet van hernieuwbare energie is dat dit veelal decentrale energieopwekking betreft waarbij de capaciteit per installatie (het geïnstalleerd vermogen/de productiecapaciteit) per installatie veelal kleiner is dan de capaciteit van een individuele traditionele energiecentrale: met andere woorden veel maar kleinere installaties zullen moeten worden gerealiseerd om de doelstellingen ten aanzien van hernieuwbare energie te bereiken.

De opwekking van hernieuwbare energie door middel van een windpark vindt plaats in het belang van het beperken van klimaatverandering en het vergroten van de energievoorzieningszekerheid. In de aanvraag is een uitvoerige toelichting gegeven dat de belangen van openbare veiligheid, volksgezondheid, gewas, visserij en wateren en economie met het project worden gediend, daarmee tevens dwingende redenen van groot openbaar belang. Wij verwijzen naar deze uitgebreide toelichting in de aanvraag, die hier als herhaald en ingelast kan worden beschouwd. Gezien recente jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak dient de oprichting en het inwerking hebben van windturbines in beginsel het openbaar belang, de openbare veiligheid en het belang van de flora- en fauna, omdat energie uit windmolens klimaatverandering tegengaat.²⁰

Gezien de schaal waarop zowel klimaatverandering als energievoorzieningszekerheid worden aangepakt (nationaal, Europees en mondiaal) is de bijdrage van een individueel project op het geheel beperkt. De positieve effecten op de genoemde belangen zijn daarmee ook relatief beperkt. Zoals in de aanvraag toegelicht is de schaal ook kenmerkend voor hernieuwbare energieproductie installaties. Dit laat onverlet dat veel installaties benodigd zijn om gezamenlijke gewenste en beoogde effect te kunnen realiseren.

(III) Ecologische afweging en effect op staat van instandhouding

In het kader van de ontheffingverlening voor vogels moet worden bevestigd dat het ten gevolge van het verlenen van de ontheffing er geen sprake is van verslechtering van de staat van instandhouding van de soort.

In de Wet natuurbescherming wordt de staat van instandhouding voor soorten in artikel 1 als volgt gedefinieerd:

Staat van instandhouding van een soort: *het effect van de som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort op het in artikel 2 bedoelde grondgebied.*

De staat van instandhouding wordt als 'gunstig' beschouwd wanneer:

- uit populatiedynamische gegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van de natuurlijke habitat waarin deze voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven, en
- het natuurlijk verspreidingsgebied van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en
- er een voldoende grote habitat bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden.

Voor soortenbescherming betekent dit, dat het effect op de gunstige staat van instandhouding moet worden beoordeeld in het licht van de jaarlijkse sterfte van de ecologisch relevante populatie, waarbij rekening moet worden gehouden met cumulatieve effecten. De Afdeling bestuursrechtspraak heeft overwogen dat het zogenaamde ORNIS-criterium, bij het ontbreken van een ander wetenschappelijk onderbouwd criterium, gehanteerd kan worden als uitgangspunt om te bepalen of de te verwachten aantallen vogelslachtoffers door de windturbines aanvaardbaar zijn te achten, of niet.²¹²² Het bedoelde door het ORNIS-comité geformuleerde criterium houdt in dat iedere tol van minder dan 1% van de totale jaarlijkse sterfte van de betrokken populatie (gemiddelde waarden) voor de soorten die niet mogen worden bejaagd, en van 1% van de te bejagen soorten, "als maatstaf kan worden gebruikt om te beoordelen of de door de lidstaat krachtens artikel 9, eerste lid, sub c, van de Vogelrichtlijn verleende afwijking van het verbod van artikel 8, eerste lid, van die richtlijn om vogels met lijmstokken te vangen voldoet aan de voorwaarde dat de betrokken vogels in kleine hoeveelheden worden gevangen."²³

III.1 Onderzoeksresultaten vogels

Bij uitbreiding met 14 turbines wordt een additionele mortaliteit verwacht van circa 220-280 vogels per jaar. De voornaamste soortgroepen zijn meeuwen (voornamelijk Kokmeeuw en Zilvermeeuw), duiven (Stadsduif, Houtduif, Holenduif), zangvogels (voornamelijk Spreeuw) en watervogels (voornamelijk Wilde eend), aldus het rapport "Passende Beoordeling en Soortbeschermingstoets Windpark Geefsweer", p. 40.

²⁰ ABRvS van 18 februari 2015, nr. 201402971/1/A3, ECLI:NL:RVS:2015:438, JOM 2015/272

M en R 2015/58 m. nt. Kaajan en Onrust, JM 2015/56 m. nt. Boerema, TBR 2015/85, AB 2015/329 m. nt. Tolsma, JNA 2015/3 en ABRvS van 4 maart 2016, nr. 201508490/1/R6, ECLI:NL:RVS:2016:1227, JNA 2016/23 m. nt. Boerema, JM 2016/99 m. nt. Boerema, BR 2016/61 m. nt. Woldendorp, JOM 2016/381.

²¹ ABRvS van 1 april 2009, nr. 200801465/1/R2, ECLI:NL:RVS:2009:BH9250, JM 2009/75 m. nt. Zijlmans, JOM 2009/319, BR 2009/103 m. nt. Woldendorp, M en R 2009, 61 m. nt. Verschuuren.

²² Het ORNIS-criterium mag ook voor de effectbeoordeling van vleermuizen worden gebruikt, zie: ABRvS van 18 februari 2015, 201402971/1/A3, ECLI:NL:RVS:2015:438.

²³ Hof van Justitie, arrest van 9 december 2004, in zaak C-79/03.

Volgens het rapport kan de additionele mortaliteit als gevolg van de uitbreiding van Windpark Geefsweer als verwaarloosbaar beschouwd indien deze lager is dan 1% van de natuurlijke mortaliteit. Deze '1%-norm' is geen wettelijk vastgestelde drempelwaarde maar wordt gebruikt als 'alarmbel'. Indien deze 1%-norm wordt overschreden, moet nader worden onderzocht hoe de additionele mortaliteit zich verhoudt tot de populatietrend.

Wanneer de sterfte wordt vergeleken met de voor de soort geldende 1%-norm dan blijkt dat voor vrijwel alle soorten de additionele mortaliteit door uitbreiding van het windpark aanzienlijk lager is dan de 1%-norm. Dit geldt voor zowel de ongecorrigeerde aantallen als de aantallen gecorrigeerd voor turbinegrootte.

De realisatie van de uitbreiding met 14 turbines zal naar verwachting leiden tot een additionele mortaliteit van circa 220-280 vogels per jaar. De voornaamste soorten waaronder slachtoffers worden verwacht zijn Spreeuw, Wilde eend, Zilvermeeuw, Kokmeeuw en Stadsduif. Dit betreft algemeen voorkomende soorten in Nederland, waarbij de additionele sterfte door het onderhavige project niet tot effecten op populatieniveau zal leiden. Wel is een feit dat - muv de stadsduif - deze soorten een neergaande tendens vertonen, waardoor monitoring van slachtoffers noodzakelijk is om inzicht te bieden in de daadwerkelijke bijdrage van deze turbines aan de sterfte. De gegevens kunnen ook worden gebruikt voor het verkrijgen van overzicht van de totale mortaliteit ten gevolge van turbines. In het besluit wordt onder voorwaarden de mogelijkheid geboden voor het indienen van een verzoek om de monitoring te beëindigen.

Cumulatieve effecten

In de rapportage Groningse windparken Cumulatie ecologie is de 1% mortaliteitsnorm berekend voor alle soorten waaronder slachtoffers worden verwacht.. Hierbij is getoetst aan de Nederlandse populatie. Voor 13 soorten wordt de 1% norm overschreden. Voor deze soorten is daarom ook de PBR berekend. Uit de rapportage (tabel 4, pagina 25) volgt dat de netto turbinemortaliteit ruim onder de PBR waarden ligt. Negatieve effecten op de gunstige staat van instandhouding kunnen worden uitgesloten, aldus de rapportage.

Tussenconclusie ten aanzien van vogels

Het project leidt in zichzelf niet tot negatieve effecten op de staat van instandhouding van soorten ten gevolge van aanvaringslachtoffers. Er is verder geen sprake van een bijzondere omstandigheid, zoals 'gestuwde trek' van vogels, die aanleiding zou kunnen geven tot het opnemen van een mitigerende maatregel.

III.2 Strikt beschermde soorten

In bovenstaande is reeds beoordeeld dat er *geen andere bevredigende oplossing* is en dat er kan worden voldaan aan een *noodzakelijk maatschappelijk belang* bij ontheffingverlening. Daarom wordt hieronder slechts getoetst wat het effect op de staat van instandhouding is.

In het plangebied zijn de gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis, tweekleurige vleermuis en laatvlieger aangetroffen. Er zijn mogelijk verblijfplaatsen van vleermuizen aanwezig (bebouwing en bomen). Daarnaast is een gering deel van het plangebied geschikt als foerageergebied en zijn de bomen langs de N362 mogelijk geschikt als vliegroute. Er is in september en oktober 2012 onderzoek uitgevoerd naar trekroutes (migratie) van vleermuizen. De aantallen waargenomen vleermuizen waren bijzonder laag. Hieruit volgt de conclusie dat het plangebied niet van belang is voor migrerende vleermuizen.

In de rapportage 'Passende Beoordeling en Soortbeschermingstoets Windpark Geefsweer' p. 36, wordt aangegeven dat in het Eemshavengebied rond de 5 slachtoffers per jaar onder vleermuizen vallen (Krijgsveld et al 2016), alle soorten tezamen. In windpark Geefsweer leidt dit 'worst case' tot 70 slachtoffers per jaar. Dit aantal ligt waarschijnlijk lager omdat het plangebied Geefsweer geen gebied is waar vleermuizen gestuwd samenkomen, zoals in het Eemshaven gebied. Dit wordt bevestigd door onderzoek dat door A&W in najaar 2012 is uitgevoerd. Uit dit onderzoek volgde de conclusie dat het gebied niet of nauwelijks wordt gebruikt door migrerende vleermuizen.

In de rapportage wordt geconcludeerd dat de verwachte mortaliteit gering is en dat geen sprake is van negatieve effecten op de gunstige staat van instandhouding.

Nieuwe informatie

In het kader van procedures rond andere windparken in en rond de Eemshaven en Delfzijl is informatie ingebracht met betrekking tot het voorkomen en het trekgedrag van een aantal vleermuissoorten. Voor Delfzijl is van belang dat uit deze gegevens is gebleken dat op basis van de aanvraag die aan voorliggend besluit ten grondslag ligt onvoldoende informatie beschikbaar is over migrerende vleermuizen. Het

onderzoek dat is uitgevoerd in 2012 geeft, zo blijkt uit het rapport *contra expertise effectbeoordeling nieuwe windparken Eemshaven Ecosensys, rapportnummer 20180201*, geen volledig beeld van de aantallen en trekperioden van migrerende vleermuizen, omdat het onderzoek uit 2012 zich beperkte tot een periode volgend op de meest intensieve trekperiode (zie figuur 4.1 pagina 28 voornoemd rapport).

Mede als uitvloeisel van overleg met de windontwikkelaars in Delfzijl, waaronder Millenergy, is ervoor gekozen om in 2019 aanvullend onderzoek uit te laten voeren naar vleermuizen om de geconstateerde kennislacune te dichten. Dit onderzoek bestaat uit het plaatsen van batdetectoren op meerdere bestaande turbines op strategische locaties om hiermee in 2019 de migratiebewegingen van vleermuizen in kaart te brengen.

Aangezien de resultaten van het onderzoek in 2019 ruim voor het operationeel worden van de windturbines van park Geefsweer beschikbaar komen zijn wij van oordeel dat op deze wijze gezekerd is dat op tijd voldoende inzicht bestaat in het belang van Geefsweer en omgeving voor trekkende vleermuizen.

Artikel 5.4 van de Wnb biedt de mogelijkheid om een ontheffing te wijzigen dan wel de beperkingen of voorwaarden aan te passen als de omstandigheden ten opzichte van het moment van ontheffingverlening zodanig zijn gewijzigd dat onder andere voorwaarden of beperkingen zou zijn verleend indien deze omstandigheden op het moment van ontheffingverlening bekend zouden zijn geweest.

De uitkomsten van het gedurende 2019 uit te voeren onderzoek zien wij als zodanige omstandigheden.

Daarnaast hebben wij in het stilstandvoorschrift 5m/s op tiplaatte gewijzigd in 6 m/s op ashoogte. Dit is gedaan omdat de windsnelheid op ashoogte gemeten wordt. Verder is de periode waarbinnen stilstand wordt opgelegd verruimd van 1 oktober tot 15 oktober, aangezien uit de *contra expertise effectbeoordeling nieuwe windparken Eemshaven Ecosensys, rapportnummer 20180201* en *Krijgsveld et al (2016)* en *Boonman (2015)* volgt dat intensieve vleermuistrek tot half oktober plaats kan vinden. Daarnaast is minimum temperatuur waarvan af dient te worden stilgezet gewijzigd van 12 graden Celsius naar 11 graden Celsius. Hiermee wordt beter aangesloten bij de voorwaarden voor een stilstandvoorziening die in de rapportage Windparken cumulatie ecologie zijn geformuleerd.

Cumulatieve effecten

Uit de rapportage *Groningse Windparken cumulatie ecologie* volgt dat een cumulatief effect van de additionele sterfte van alle windparken in de Eemshaven en Delfzijl op de gunstige staat van instandhouding voor vleermuizen niet met zekerheid uit te sluiten valt. Uit de rapportage volgt verder dat het aantal slachtoffers onder vleermuizen met behulp van een stilstandvoorziening met ca 80% gereduceerd kan worden met een bijbehorend verlies aan energieopbrengst van minder dan 1%. (pagina 34-35).

Tussenconclusie ten aanzien van strikt beschermde soorten (vleermuizen)

Het project leidt in zichzelf niet tot negatieve effecten op de staat van instandhouding van soorten ten gevolge van aanvaringsslachtoffers. In cumulatieve zin is een effect niet op voorhand uit te sluiten, zodat aan het besluit mitigerende voorschriften zullen worden verbonden, waarmee mogelijk negatieve effecten zullen worden beperkt.

IV. Afronding ontheffing soortenbescherming

In een ontheffing ex. art. 3.3. Wnb voor vogels moeten op grond van het vijfde lid van dit artikel in elk geval voorschriften worden opgenomen over:

- d. de middelen, installaties of methoden voor het vangen of doden, waarbij enkel het gebruik wordt toegestaan van bij algemene maatregel van bestuur aangewezen middelen, installaties of methoden;
- e. de tijd en plaats waarvoor de ontheffing of vrijstelling geldt, en
- f. de wijze waarop het risico voor het behoud van de vogelstand wordt beperkt.

Aangezien het besluit niet ziet op toestemming voor vangen of bewust doden van vogels behoeft geen voorschrift te worden verbonden aan het besluit dat ziet op het toestaan van middelen.

De ontheffing wordt verleend voor een beperkte duur; tot 30 november 2047 en daartoe is een voorschrift in het besluit opgenomen. Verder wordt een monitoringsverplichting opgenomen zodat inzicht in de aantallen aanvaringsslachtoffers wordt verkregen. Dit beperkt zich tot de turbines ten noorden van de N362. Wij gaan ervan uit dat de turbines ten zuiden van de N362 zodanig vergelijkbaar zijn met referentiepark Delfzijl Zuid dat monitoring geen aanvullende informatie op zal leveren. Dit is anders voor de turbines ten noorden van de N362, omdat het landschapstype hier wezenlijk afwijkt van Delfzijl Zuid en het zuidelijk deel van Geefsweer. Uit een jaarlijks op te leveren tussenrapportage kan het bevoegd gezag nadere conclusies trekken over de noodzaak tot het al dan niet treffen van aanvullende maatregelen tot behoud van de vogelstand.

Verder zien wij aanleiding om mitigerende maatregelen te verbinden aan de ontheffing om negatieve effecten te minimaliseren. Gedurende de exploitatiefase treden aanvaringssslachtoffers op onder vogel- en vleermuissoorten. Uit de beoordeling blijkt dat een effect op meerdere vleermuissoorten bij de cumulatieve beoordeling van effecten van windturbines in de regio mogelijk de 1% (ORNIS criterium) grens nadert. Met een gerichte stilstandsvoorziening kan met minimaal verlies aan energieproductie het aantal aanvaringssslachtoffers worden gereduceerd tot 80-90% ten opzichte van de situatie zonder stilstandsvoorziening. Vleermuizen vliegen maar tot relatief lage windsnelheden (circa 5-6 m/s) terwijl windturbines vanaf 2-3 m/s pas in bedrijf gaan. Daarbij zijn vleermuizen overdag en in de ochtend nagenoeg niet actief, en ook niet bij regen of lage temperaturen.

Om die reden wordt op de windturbine ook een stilstandsvoorziening ten behoeve van vleermuizen toegepast die uitgaat van de volgende variabelen:

- Periode van het jaar
- Tijdstip van de dag
- Temperatuur
- Windsnelheid (lager of gelijk aan 6 m/s), gemeten op ashoogte
- Neerslag

De inzet van de stilstandsvoorziening kan eventueel beperkt worden, indien uit nadere gegevens of onderzoek blijkt dat dit kan zonder dat het aantal slachtoffers in relevante mate toeneemt. De achtergrond voor een eventuele aanpassing kan zijn dat blijkt dat bij specifieke turbinelocaties niet of nagenoeg geen vleermuisactiviteit is. Een stilstandsvoorziening leidt alleen tot minder slachtoffers als er ook daadwerkelijk vleermuisactiviteit is. Nader onderzoek geeft dan bevestiging dat ook zonder mitigerende maatregelen de gunstige staat van instandhouding gewaarborgd blijft.

V. Conclusie Soortbescherming

Op basis van de ingediende aanvraag kan gesteld worden dat de betreffende activiteit in het plangebied tijdens de vergunningperiode een negatief effect heeft op natuurwaarden. Daarom wordt voor deze activiteit in het plangebied voor de uitvoeringsperiode toestemming aangevraagd in het kader van de Wet natuurbescherming in de vorm van ontheffing van de genoemde verbodsbepalingen ten behoeve van de aangevraagde soorten.

Een ontheffing van verbodsbepalingen voor beschermde soorten is mogelijk:

- indien de alternatievenafweging voldoende is onderbouwd;
- indien het belang van de activiteit voldoende is aangetoond;
- indien voldoende maatregelen getroffen worden om de negatieve effecten te voorkomen of tot een acceptabel minimum te beperken.

Er zijn voldoende alternatieven afgewogen. Het belang is voldoende aangetoond. Met de voorgestelde maatregel (stilstandsvoorziening) blijft het nadelige effect voldoende beperkt en blijft de gunstige staat van instandhouding van de aangevraagde soorten gewaarborgd.